

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
ETKİLİ VATANDAŞLIK ALGILARININ
İNCELENMESİ**

Fatih AKTUĞ
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Ahmet ALİ GAZEL
Şubat, 2024
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ETKİLİ
VATANDAŞLIK ALGILARININ İNCELENMESİ**

Hazırlayan
Fatih AKTUĞ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

AFYONKARAHİSAR 2024

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi**” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardım olmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurla doğrularım.

01/02/2024

İmza

Fatih AKTUĞ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Fatih AKTUĞ
	Numarası	2200683503
	Anabilim Dalı	Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi
Tez Savunma Sınav Tarihi		01.02.2024
Tez Savunma Sınav Saati		10:00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ETKİLİ VATANDAŞLIK ALGILARININ İNCELENMESİ

Fatih AKTUĞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Şubat, 2024

Danışman: Prof. Dr. Ahmet ALİ GAZEL

Bu araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu araştırma, nicel araştırma yönteminin tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin 10 ilçesinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan 311 Sosyal Bilgiler öğretmeninden oluşmuştur. Verilerin toplanmasında Sağlam (2011) tarafından geliştirilen Etkili Vatandaşlık Yeterlilik Ölçeği (EVYÖ) kullanılmıştır. EVYÖ, 23 maddeye ve iki alt boyuta sahip 5'li likert tipi bir ölçektir. Araştırma ile elde edilen veriler IBM SPSS 26 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının en yüksek düzeyde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlik algılarında cinsiyet değişkeni bakımından kadın öğretmenlerin lehine anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Etkili vatandaşlık yeterlik algılarının, yaş değişkeni bakımından 41 ve üzeri yaşa sahip olan öğretmenlerin lehine, mezuniyet değişkeni bakımından Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünden mezun olan öğretmenlerin lehine, kıdem değişkeni bakımından ise 15 yıl ve üstü kıdeme sahip öğretmenlerin lehine anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları ile öğrencilerin vatandaşlık kazanımları arasındaki ilişkiyi belirleyecek nitel ve nicel araştırmalar yapılması önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Etkili vatandaşlık, insan hakları, demokrasi, sosyal bilgiler

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF SOCIAL STUDIES TEACHERS' EFFECTIVE CITIZENSHIP PERCEPTIONS

Fatih AKTUĞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION
PROGRAM**

February, 2024

Advisor: Prof. Dr. Ahmet ALİ GAZEL

The purpose of this study is to examine Social Studies teachers' perceptions of effective citizenship in terms of various variables. The research was conducted using the quantitative research method with a survey model. The study group consisted of 311 Social Studies teachers working in secondary schools affiliated with the Ministry of National Education in 10 districts of Istanbul during the 2022-2023 academic year. Data were collected using the Effective Citizenship Competence Scale (ECCS) developed by Sağlam (2011). ECCS is a 5-point likert-type scale with 23 items and two sub-dimensions. The data obtained from the research were analyzed using the IBM SPSS 26 package program. The findings of the study revealed that Social Studies teachers have the highest level of effective citizenship perceptions. Additionally, it was determined that there is a significant difference in favor of female teachers in terms of gender variable in effective citizenship competence perceptions of Social Studies teachers. It was also observed that effective citizenship competence perceptions differ significantly in favor of teachers aged 41 and above in terms of age variable, in favor of teachers graduated from the Social Studies Teaching department in terms of graduation variable, and in favor of teachers with 15 years and above of seniority in terms of seniority variable. Based on the results of the research, it is recommended to conduct qualitative and quantitative research to determine the relationship between Social Studies teachers' perceptions of effective citizenship and students' citizenship acquisitions.

Keywords: Effective citizenship, human rights, democracy, social studies

ÖN SÖZ

Vatandaş, bir ülkenin hak ve sorumluklara sahip üyesidir. Devletler tüm farklılıklara karşın ülkede birlik ve beraberliği sağlamak ve toplumun geleceğe umutla bakabilmesi için etkili vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır. Demokratik toplumlarda bireylerin sosyal yaşama katılması, hak ve sorumluklarını öğrenmeleri demokratik yaşamın gelişimi için oldukça değerlidir. Demokrasinin hâkim olduğu toplumlarda bireylerin, vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleri kazandırılarak etkili bir vatandaş olarak yetismeleri amaçlanmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde eğitim sisteminin önemi büyüktür. Eğitim sistemi sayesinde hedeflenen vatandaş tipi yetiştirilmektedir. Ülkemizde ilköğretim programlarında, Sosyal Bilgiler derslerinde vatandaşlık eğitimine yer verilmiştir.

Toplumların ayakta durmasını ve geleceğe umutla bakmasını sağlayacak etkili vatandaşları yetiştirecek kurum okullardır. Türkiye’de 2018 yılında uygulanan Sosyal Bilgiler Programının genel ilkelerinde vatandaşlık eğitiminin önemi vurgulanmakta, programdaki öğrenme alanları, beceri ve değerlerin etkili vatandaşlık ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Vatandaşlık eğitiminde öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler öğretmenleri, derslerinde vatandaşlık eğitime yönelik uygulamalarla öğrencilerin etkili vatandaş olarak yetismelerinde büyük bir role sahiptirler. Bu araştırma ile öğrencilerin gerek sınıf içi gerek okul dışı uygulamalarla etkili birer vatandaş olmalarına katkı sağlayan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, öğretmenlerin vatandaşlık becerilerinin artmasına yönelik çalışmaların yapılmasına ve bu konuyla ilgili gereksinimlerinin belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Sadece bu çalışmada değil akademik kariyerim boyunca tüm bilgi birikimi ve tecrübelerini paylaşan danışmanım, Sayın Prof. Dr. Ahmet Ali Gazel’e teşekkür ederim. Ayrıca, yüksek lisans eğitimi sürecinde değerli katkılarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden fazlaca istifade ettiğim Dr. Ramazan Yurtseven’e, çalışmalarım esnasında yanımda olan meslektaşlarım Duygu Yanık ve Niyazi Bolu’ya teşekkür ederim.

Son olarak, daha ilkokul sıralarında beni evladı olarak gören, bana daima inanan maddi ve manevi olarak yanımda yer alan öğretmenim Kafiye May ve değerli eşi Hasan May hoca’ma, eğitim-öğretim hayatım boyunca hep yanımda duran ablam Emel Aktuğ’a ve desteğini üzerimden eksik etmeyen eşim Özlem Aktuğ’a ayrıca erken yaşlarda kaybettiğim rahmetli annem Fatma Aktuğ’a gösterdikleri özveri ve verdikleri emekten ötürü teşekkür ederim.

Fatih AKTUĞ
2024, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. VATANDAŞLIK.....	8
1.1. VATANDAŞLIK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ	8
1.1.1. Antik Dönemde Vatandaşlık	8
1.1.1.1. Sparta	8
1.1.1.2. Atina	9
1.1.1.3. Roma.....	10
1.1.1.4. Avrupa’da Vatandaşlık	11
1.2. VATANDAŞLIĞIN ÇEŞİTLERİ	13
1.3. VATANDAŞLIK EĞİTİMİ VE AMACI	14
1.3.1. Vatandaşlık Eğitimindeki Konular	15
1.3.2. Küresel Vatandaşlık ve Dünyada Vatandaşlık Eğitimi	16
1.3.3. Dünyada Vatandaşlık Eğitimi Uygulamaları.....	17
1.3.3.1. ABD’de Vatandaşlık Eğitimi	17
1.3.3.2. Singapur’da Vatandaşlık Eğitimi.....	19
1.3.3.3. Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi	20
1.4. VATANDAŞLIK EĞİTİMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	22
1.5. ETKİLİ VATANDAŞLIK VE BOYUTLARI	23
1.5.1. Etkili Vatandaşın Yeterlilikleri	25
1.5.2. Etkili Vatandaşlık Değerleri	26
1.5.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Vatandaşlık Eğitimi	27
1.5.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Etkili Vatandaşlık Eğitimi	28
1.5.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Etkili Vatandaşlık Eğitimi	29
1.5.5.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Temel Becerilerinde Vatandaşlık Eğitimi	32
1.5.5.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlerinde Vatandaşlık Eğitimi	33
1.5.6. Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Düşen Görev ve Sorumluluklar	35
1.5.7. Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanan Problemler	35
1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	37
1.6.1. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	37
1.6.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	41

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	45
2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	45
3. VERİ TOPLAMA ARACI.....	47
4. VERİLERİN TOPLANMASI	48
5. VERİLERİN ANALİZİ	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. BİRİNCİ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI	50
2. İKİNCİ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI	51
3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI.....	52
4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEM İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLARI	54
5. BEŞİNCİ ALT PROBLEM İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR	56
6. ALTINCI ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI.....	56
7. YEDİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI.....	57
8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI.....	59
9. DOKUZUNCU ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI.....	60
10. ONUNCU ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI	62
11. ON BİRİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI.....	63
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	65
KAYNAKÇA.....	77
EKLER DİZİNİ	81

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Örneklemede Bulunan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Verileri.....	45
Tablo 2. Bağımlı Değişkenlerin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri	49
Tablo 3. Öğretmen Adaylarının “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği” den Aldıkları Puanları Yorumlamak İçin Kullanılan Puan Aralıkları	49
Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel Sonuçlar	50
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	51
Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar	52
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkeni Bakımından Yapılan Tek yönlü Anova Testi Sonuçları	53
Tablo 8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Tecrübe (kıdem) Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar	54
Tablo 9. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Tecrübe (kıdem) Değişkeni Bakımından Yapılan Tek yönlü Anova (One-Way ANOVA) Testi Sonuçları..	55
Tablo 10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	56
Tablo 11. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları ..	57
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin e-Devlet Hizmetlerini Kullanma Sıklığı Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar.....	58
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin e-Devlet Hizmetlerini Kullanma Sıklığı Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonuçları.....	59
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Semineri Alma Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	59
Tablo 15. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar	60
Tablo 16. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Testi Sonuçları.....	61
Tablo 17. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Meslek Bilgisi Derslerini Aldığı Program Türü Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları	62
Tablo 18. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezun Oldukları Lisans Programı Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar	63
Tablo 19. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezun Oldukları Lisans Programları Değişkeni Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Testi Sonuçları	64

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.: Aktaran

Arş. Gör.: Araştırma Görevlisi

B: Başlık

Çev.: Çeviren

Dr.: Doktor

Ed.: Editör

EVYÖ: Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği

f: Frekans

Prof.: Profesör

VİHE: Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi

Vs.: Vesaire

GİRİŞ

Problem Durumu

Vatandaşlık, bireylerin devlet ile arasındaki siyasi, hukuki ve sosyal bir bağ olup, dönüşüme ve değişime açık bir kavramdır. Vatandaşlık bağından söz edebilmek için egemen bir güç olan devlet ve belirli hak ve yükümlülüklerle sahip bireylerin bulunması gereklidir. Bireylerin vatandaş olarak sahip olması beklenen bilgi, beceri ve değerler vatandaşlık eğitimi ile verilir. Vatandaşlık eğitiminin içeriğini ve niteliğini o ülkenin vatandaşlığa yüklediği anlam ve değerler oluşturur. Vatandaşlık eğitimi de devletlerin siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik yapısından etkilenmiş tarih boyunca önemli değişim ve dönüşümlere uğramıştır.

İlk Çağ Yunan şehir devletlerinden Atina'da şehrin ileri gelenleri, savaşlarda kahramanlık gösterenler, faydalı icraatlarda bulunanlar vatandaş olarak görülmüş, çeşitli nedenlerle yerini kaybetmediği sürece her zaman vatandaş olarak sayılmıştır. Atina'da demokrasinin gelişimiyle vatandaşlık eğitime duyulan ihtiyaç artmış devlet kontrolünde okullar kurulmuştur. Bu okullarda eğitim, belli bir zümreye ait olma ve statü gerektirdiğinden devlet ya da seçkin bir grubun kontrolünde gerçekleşmiştir (Heater, 2002: 458).

Yunan şehir devletlerinden Sparta'da vatandaşlık eğitimi sıkı bir askeri disiplin şeklinde uygulanıyordu. Sparta toplumuna sadakat eğitimi, askeri idman, avcılık ve iletişim öğretilerini içeriyordu. Antik Roma'da birçok hak şehir devletinin üyeleri için geçerliydi. Yabancılar ve diğer şehir devletlerinin üyeleri vatandaşlık hukuku uygulamasının dışında bırakılmışlardı. Yabancıların korunmadan yoksun bırakılması uzun süre tabi karşılanmıştır. Roma'nın küçük bir şehir devletinden çok çabuk bir şekilde geniş ve kalıcı bir imparatorluk haline gelmesiyle vatandaşlık eğitimin önemi artmış köle sistemi içinde sivrilen daha aktif ve yetenekli topluluklar toplum yapısının ve uygarlığın gelişimine katkı sağlamıştır.

İlk Türk devletlerinde vatandaşlık kavramı töreye sıkı bağlılık ve askeri eğitim şeklinde gerçekleşmiştir. Ordu-millet anlayışıyla her birey asker olarak kabul edilmiştir. Çin toplumunda kültür aktarımı şeklinde olmuş çevre toplumlar asimilasyon politikasıyla çinileştirilmeye çalışılmıştır. Orta Çağ Avrupası'nda insanlar derebeyi ya da kralın mülküyken Magna Carta ile kralın yetkileri kısıtlanmış vatandaşlara haklar verilmiş böylelikle kanun devletinin ilk adımları atılmıştır. Batıda ulus devletlerin önem

kazanmasıyla vatandaşlık kavramı dönüşüme uğramış okullar aracılığıyla ulusa bağlı, iyi vatandaşlar yetiştirmek hedeflenmiştir.

Vatandaşlık eğitimi bireyin milli kimlik ve vatandaşlık anlayışlarının gelişiminin ötesinde demokratik haklarını ve sorumluluklarını yalnızca öğrenmesini değil, aynı zamanda içselleştirmesini de amaç edinir (Osler, 1995: 4). Bu açıdan bakıldığında etkili vatandaşlık kavramının vatandaşlık eğitiminde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü kültürler arası çeşitliliği göz önünde bulundurma, ortak değerlerin farkında olma, etkili ve katılımcı vatandaşlıkla gerçekleşebilir.

Ülkemizde vatandaşlık eğitiminin seyrine bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve ülke topraklarının işgale uğradığı I. Dünya Savaşı sonrasında M. Kemal Atatürk önderliğinde büyük bir bağımsızlık mücadelesi verilerek yeni Türk devleti kurulmuştur. Türkiye, yönetim biçimi olarak cumhuriyeti benimsemiş, bu dönemin ilk programlarına milli ve manevi duygular doğrudan yansımış gerek ilke ve inkılaplarda gerekse eğitim sisteminin amaçlarında iyi vatandaşların yetiştirilmek istendiği açıkça vurgulanmıştır (Kuş, 2014).

Cumhuriyet döneminde, vatandaşlık eğitimi önemli bir yer tutmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesine uygun olarak, vatandaşlık bilincinin ve sorumluluğunun geliştirilmesi amaçlanmıştır. Vatandaşlardan ülkelerini sevmesi, siyasi ve sosyal gelişmeleri yakından takip etmesi beklenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin zengin bir kültürel yapıya sahip olması iyi bir vatandaşlık eğitimini gerekli kılmaktadır. Vatandaşlık eğitiminin bilgi, beceri ve değer boyutunda çok disiplinli yapısı Sosyal Bilgiler ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Bu ders, öğrencilere “eleştirel düşünme”, “demokratik değerleri benimseme” ve “aktif vatandaşlar olma” becerilerini kazandırmayı amaçlar.

Amerikan Ulusal Konseyi (NCSS) tarafından biçimlendirilen ve bugün dahi geçerliliğini büyük ölçüde koruyan Sosyal Bilgiler tanımı şöyledir: Sosyal Bilgiler, insanların toplumsal ilişkilerini, sosyal yapılarını, kültürlerini, tarihlerini ve coğrafi çevrelerini anlamak ve değerlendirmek için kullanılan bir disiplindir. Sosyal Bilgiler, toplumun farklı yönlerini inceleyerek bireylerin sosyal dünyayı anlamalarına yardımcı olur. Sosyal Bilgiler, öğrencilere toplumsal sorunları analiz etme, farklı kültürleri ve toplumları anlama, tarih ve yer bilgisini kullanarak dünya olaylarını yerli yerine oturtma, demokratik değerlere saygı gösterme gibi becerileri kazandırmayı amaçlar.

Sosyal Bilgilerin temel amacı, bireylerin topluma aktif bir şekilde katılabilmesi ve sosyal sorunlara duyarlılık geliştirebilmesidir. Sosyal Bilgiler sayesinde öğrenciler, geçmişteki olayları anlamlandırabilir, çeşitli kültürel perspektifleri değerlendirebilir ve toplumsal değişimlerin nedenlerini ve sonuçlarını inceleyebilirler (NCSS, 1994a: 3).

Barr, Bath ve Shermis (1978)'in Sosyal Bilgiler'e yönelik yapmış olduğu sınıflandırmalarda üç temel gelenekten bahsetmektedir. Bunlardan vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler öğretiminde: Vatandaşlığın gelişimi için, gerekli değerlerin bir kalıp olarak verilmesiyle vatandaşlık eğitimin gerçekleştiği vurgulanır. Kültürel devamlılığı sağlayacak nesillerin yetiştirilmesi amaçlanır. Bu anlayışta geçmiş öğrenme, geçmişle ve gelenekle gurur duyma, otoriteye bağlılık gibi hedefler öne çıkmaktadır.

Ülkemizde vatandaşlık eğitimi, 2010-2011 eğitim öğretim yılından itibaren “Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi” adı altında zorunlu bir ders olarak verilmiştir. Ayrıca Türkçe, Matematik, Beden Eğitimi, Müzik, Hayat Bilgisi, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde de vatandaşlık ve insan hakları eğitimine ara disiplinler yoluyla değinilmiştir.

Etkili vatandaşlık, demokrasinin egemen olduğu toplumlarda, bireylerin vatandaşlık bilgi ve becerilerine sahip olma durumudur (NCSS, 2002). Etkili vatandaşlık ile toplumdaki her bireyin sosyal yaşama katılması belirli rolleri, hak ve sorumlulukları öğrenmeleri demokratik yaşamın gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Eğitim sistemleri, nesilleri eğitmek, nitelikli insanlar yetiştirmek ve bir ülkenin geleceğini inşa etmede önemli bir role sahiptir. Sahip olduğu ilkeler doğrultusunda bireylerin etkili birer vatandaş olmasını amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda her eğitim sistemi, hedeflediği vatandaş tipini, sahip olduğu eğitim anlayışı ve ülkenin geleceğe dair fikirlerinin ışığında belirleyerek eğitim etkinliklerini düzenlemek durumundadır (Karagözoğlu, G., 2003).

Eğitim sistemlerinin başarıya ulaşmasında en önemli unsurlardan biri şüphesiz öğretmenlerdir. Nesilleri geleceğe hazırlayan öğretmenlerin belirli yeterliliklere sahip olması gereklidir. Öğretmenler, öğrenciler için gerekli bilgilerin kazanılmasını kolaylaştırma ve öğrenme ortamlarını hazırlayıcı bir role sahip olmak durumundadır. Öğretmenlerin bunu en iyi şekilde gerçekleştirmek için en az öğrencileri kadar öğrenme ile arasının iyi olması gerekir (Fındıkçı, 1997: 27). Bundan dolayı Türkiye’de

öğretmenlik, çevresel ve küresel gelişmeleri yakından takip eden, uzman kişilerce gerçekleştirilmektedir. Toplumda değişen ve yükselen beklentileri karşılamak ve yaşanan çağa ayak uydurmak için öğretmenlerin de niteliklerinin yüksek olması gerekmektedir.

Toplumun mimarı olan öğretmenlerin, yaşadıkları çağın gereklerine uygun olarak yetiştirmeleri, vazifelerini en iyi şekilde icra edecek yeterliliklere sahip olmaları, ülkelerin muasır ülkeler seviyesine ulaşması için oldukça önemlidir. Bundan dolayı öğretmenler kişisel ve mesleki anlamda kendilerini geliştirmeli gerek çevresel gerekse küresel problemleri yakından takip etmelidir. Çünkü, ancak kendini gerçekleştirmiş, nitelik sahibi öğretmenler yaşadıkları toplumun geleceği olan kaliteli nesilleri yetiştirebilir.

Okullarda etkili vatandaşlık eğitiminde Sosyal Bilgiler öğretim programı, öğretim araç-gereçleri ve öğretmenler en mühim unsurlardır (Hepburn, 1980: 9). Bu unsurlardan öğretmenlere özellikle de Sosyal Bilgiler öğretmenlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Ortaokul çağındaki öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumları üzerinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sadece bilgi değil tutum ve uygulamaları ile de birer model olmaları beklenmektedir (Madison, 1997). Özellikle etkili vatandaşlık algıları yüksek öğretmenlerin, öğrencilerine düşüncelerini ifade etmeyi, toplumda etkili bir rol oynamayı öğretmeleri ve sosyal sorumluluklarının farkında olmalarını sağlamaları daha kolaydır. Ayrıca, alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan, sahip olduğu hakların ve sorumlulukların farkında olmayan, siyasi ve sosyal konularda aktif katılım sağlamayan öğretmenlerin etkili vatandaşlık konusunda öğrencilerine katkı sağlaması beklenmez.

Öğretmenler, öğrencilere insan hakları, adalet, hoşgörü, saygı ve demokrasi gibi önemli toplumsal değerleri geliştirmeleri konusunda rehberlik ederler. Bu değerleri içselleştirmelerine yardımcı olurken, öğrencilerin farklı bakış açılarını anlamalarını, empati kurmalarını ve farklılıklara saygı göstermelerini teşvik ederler. Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliliklerini artırmayı önemseyen MEB, bu amaç doğrultusunda öğretmenlere birçok alanda yüz yüze veya çevrimiçi eğitimler vermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin sahip olduğu vatandaşlık bilgi, beceri ve değerleri üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, etkili vatandaşlık algılarının belirlenmesinin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili

vatandaşlık algılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede alandaki eksiklikler belirlenecek, probleme yönelik çözüm önerileri üretilebilecektir.

Araştırmanın Amacı

Günümüzde toplumlar aktif ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Demokratik değerleri benimsemiş bu bireyler ülkelerin geleceği için önemli bir yere sahiptir. Adil, katılımcı ve sorumlu vatandaşların yetişmesinde öğretmenlerin katkısı oldukça fazladır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarını incelemektir. Bu doğrultuda aşağıda verilen alt amaçlara cevap aranmıştır.

1. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları ne seviyededir?
2. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, cinsiyet değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
3. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, yaş değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
4. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, mesleki tecrübe değişkeni bakımından bir farklılık göstermekte midir?
5. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları medeni durum değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
6. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
7. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları e-devlet hizmetlerini kullanma sıklığı bakımından farklılık göstermekte midir?
8. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları “etkili vatandaşlık semineri” alma değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?
9. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, mezuniyet (eğitim durumu) değişkeni bakımından bir farklılık göstermekte midir?
10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları meslek bilgisi derslerini aldığı program türü bakımından farklılık göstermekte midir?
11. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, mezun olunan bölüm değişkeni bakımından bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Etkili vatandaşlık, sosyal veya siyasi konularda aktif olarak yer alan, kendini ve toplumunu ilgilendiren konulara karşı sorumlu davranan, kararlarının ve faaliyetlerinin doğruluğunu sorgulayan ve eleştirel bakış açısı olan bireylerin ortaya koyduğu bir davranış biçimidir. Vatandaşlık eğitimi sayesinde bireyler toplumla ilgili sorumlulukları yerine getirme ve özgürce karar verme becerilerini geliştirir. Bu açıdan bakıldığında aktif, bilgi ve beceriye sahip, katılımcı bireylerin yetiştirilmesi devletler açısından hayati önem taşımaktadır. Bundan dolayı günümüzde eğitim politikalarında, eğitim sistemlerinde ve eğitim programlarında vatandaşlık eğitimine yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin etkili vatandaşlık değerlerini öğrenmesi, etkili vatandaşlığın hayatımızdaki önemini ve işlevlerini fark etmesi için etkili vatandaşlıkla ilgili yapılan çalışmaların sayısının artırılması, ilgi ve gereksinimlerin tespit edilmesi önemlidir.

Demokratik toplumlarda etkili vatandaş yetiştirme görevi Sosyal Bilgiler dersine düşmektedir. İlköğretim müfredatındaki bu dersin hedefleri arasında, “öğrencileri etkili vatandaş olarak yetiştirmek” bulunmaktadır. Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersiyle birlikte ilkokuldan itibaren hak ve sorumluluklarını, ülkelerinin nasıl yönetildiğini ve dünyadaki yönetim biçimlerini öğrenirler. Sosyal Bilgiler dersiyle öğrencilerin demokrasinin temel ilkelerini özümseyen, insan haklarına saygılı, katılımcı bireyler olmaları beklenmektedir.

Öğrencilerin etkili bir vatandaş olarak yetiştirilmesinde eğitim programlarının yanı sıra Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sorumluluğu oldukça fazladır. Çünkü öğretmenler yaptıkları uygulamalar ve etkinliklerle vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere aktarılmasını sağlar. Ayrıca sınıf içinde öğrencilerin aktif katılım sağlayacakları uygulamalarla yaparak ve yaşayarak öğrenebilecekleri uygun eğitim-öğretim ortamını hazırlar. Sınıf kurallarının birlikte belirlenmesi, sınıf temsilcisi ve okul temsilcisini seçmeleri öğrencilerin etkili ve aktif vatandaşlık becerilerini geliştiren davranışlara örnek verilebilir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık eğitimini gerçekleştirecek bilgi, beceri ve değerlere sahip olmaları gereklidir. Çünkü öğretmenlerin sahip olduğu vatandaşlıkla ilgili yeterlilikler, öğrencilerin kazanması beklenen bilgi, beceri ve değerleri etkilemektedir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili

vatandaşlık algılarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğretmenlerin etkili vatandaşlık gereksinimlerinin belirlenmesi ve araştırmanın vatandaşlık eğitime katkı sağlaması beklenmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin etkili vatandaşlıkla ilgili ihtiyaçlarının belirlenmesinin hizmet öncesi ve hizmet içi çalışmalara destek olacağı unutulmamalıdır.

Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları

Araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin, Beşiktaş, Bakırköy, Bahçelievler, Çekmeköy, Fatih, Kartal, Sancaktepe, Sultanbeyli, Ümraniye, Zeytinburnu ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan 311 gönüllü Sosyal Bilgiler öğretmeni ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği 'nin maddeleri ve Kişisel Bilgi Formunda yer alan sorular ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmayla İlgili Varsayımlar

Bu araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sağlam (2011) tarafından geliştirilen ve uygulanan ölçme aracına verdiği cevaplarda samimi olduğu varsayılmıştır.

Araştırma İle İlgili Tanımlar

Vatandaşlık: Bir siyasi organizasyon ile o ülkede yaşayan kişiler arasındaki hukuki bağıdır. Devletin verdiği yetki ile kişilerin sahip olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik haklarla, sorumluluklarının hukuki olarak karşılığıdır.

T.H. Marshall (1994)'a göre, vatandaşlık bir topluluğun üyelerine bahsedilen bir statüdür. Oy verme, seçimlerde bulunma, güvenlik haklarına sahip olma gibi çeşitli hak ve özgürlükler toplumun eşit haklara sahip tam üyelerine yani gerçek vatandaşlarına verilmiş bir durumdur.

Etkili vatandaş: Hak ve sorumluluklarının bilincinde olan, askerlik görevini yerine getiren, vergisini veren, kanunlara uyan, ülkesinin sorunlarına karşı duyarlı, küresel gelişmeleri yakından takip eden, insan haklarına saygılı, demokratik ve katılımcı vatandaş biçimidir.

Vatandaşlık Eğitimi: Eğitimli bir vatandaş olarak bireylerin haklarının farkında olmalarını, rollerine ve sorumluluklarına uygun şekilde hazırlanmalarını sağlamaktır (Davies, 2000: 5).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. VATANDAŞLIK

Vatandaşlık, kişinin bir devlete, ülkeye bağlı olma durumudur (Canyaş, 2014: 348). Vatandaşlık kişilerin devletle ilişkilerini kapsar ve kişilere hukuki bir statü ve aidiyet kazandırır. Bu statü ile birlikte kişinin ülkenin kültürünü, yasalarını ve normlarını benimseyerek bunlara uyması beklenmektedir (Pamuk ve Alabaş, 2008; Doğanay, 2004). Vatandaşlık kavramı anayasada haklar ve yükümlülükler açısından bireyi devlete bağlayan siyasi ve hukuki bağ şeklinde ifade edilmektedir. Kişiler bu bağ ile ülkede hak ve yükümlülük sahibi olurlar (Schrijer, 2018: 199).

Demokrasinin egemen olduğu bir ülkede veya bir ulus devlette yaşayan bireylerinin kültür, tarih, din, ırk, cinsiyet ve gelenekler gibi ortak unsurları vardır. Tüm vatandaşların ortak bir biçimde temsil ettiği bu unsurlar, özellikle farklı din, dil, ırk ve etnik kökene sahip bireyleri barındıran toplumlarda vatandaşlıkla ilgili birtakım prensiplere ve değerlere bağlılığa dayanmaktadır. Kültür, dil, din, etnik ve ırk yönünden farklılıklar barındıran milletlerde ortak ve bütünsel bir kimlik kazandıran, siyasi açıdan bireyleri aynı sistemde tutan yegâne bağ vatandaşlıktır (Patrik, 1999: 2).

Vatandaşlık, oy verme, seçimlerde bulunma, güvenlik haklarına sahip olma gibi çeşitli hak ve özgürlüklerin toplumun eşit haklara sahip tam üyelerine verilmesidir. Vatandaşlık doğum yerine bağlı olabileceği gibi kişinin ebeveynlerine göre de belirlenebilmektedir. Demokratik toplumlarda vatandaşlar devletin tam ve eşit bir üyesidir. Kişiler doğum yoluyla hakkı olmasa bile hukuki yollardan o devletin vatandaşı olabilir. Demokratik yönetimlerde vatandaşlar, kanun önünde eşitlik, seçme ve seçilme, sivil toplum kuruluşlarına katılma gibi birçok hakka sahiptir.

1.1. VATANDAŞLIK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.1. Antik Dönemde Vatandaşlık

1.1.1.1. Sparta

Sosyal bilimlerde bilinen pek çok kavram Atina'da doğmuş olsa da vatandaşlık kavramının çıkış noktası Atina'nın komşusu Sparta şehir devletidir. Sparta 'da yöneten sınıf "spartiatlar" belirli haklara sahip "periokioslar" ve son olarak köle olup toprağı işleyen "helotlar" ile birlikte üç vatandaşlık tipinden bahsedilmektedir. Sparta'nın

meşhur kanun koyucusu Likurgus, Sparta yasalarına şekil veren kişidir (Tekin, 2016: 71-73).

Sparta anayasası, (politeia) çok katmanlı toplumsal yapısı ve güçlü bir askeri örgütlenmeye sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Sparta toplumunda yukarıda da değinildiği gibi herkes vatandaşlık hakkına sahip değildi. Yalnızca “Agoge”denilen askeri eğitimi başarıyla tamamlayanlar vatandaşlık hakkına sahipti. *Agoge antik Yunanca 'da kelime anlamı olarak “götürme, getirme, taşıma, nakil; yol gösterme, kılavuzluk etme; yönetme, kamu işlerinin yönetimi, idaresi; eğitim, yöntem, metot anlamlarına gelmektedir.”* (Çelgin, 2011). Bu askeri eğitim oldukça zor olup herkesin tamamlayamadığı bir dizi etkinliklerden oluşmaktaydı. Bu eğitimin temel amacı “eşit ve tek tip toplum” yaratmaktı (Ducat, 2006: 245). “agoge” başarılı olanlar Sparta vatandaşı olmaya hak kazanırlardı. Ancak bu zor eğitime dayanamayanlar toplumdan dışlanır, itibarını kaybeder ve yurttaşlık hakkı elde edemezlerdi. Bu kişilerin dışlanması toplu yemeklere, güreş müsabakalarına, top oyunlarına ve koro ve eğlencelere alınmama şeklindeydi (Christesen, 2012).

Askerlik eğitimini başarıyla tamamlayan, savaşma yeteneğini koruyan ve diğer sorumluluklarını yerine getiren Spartalı bir erkek 20 yaşına basınca tüm vatandaşlık haklarına da sahip olurdu (Plutarkhos: 18-22). Bu ayrıcalıklı kişilerden evli ya da bekar olmalarına bakmaksızın 30 yaşına kadar askeri alanlarda kalmaları beklenirdi. İkinci kısımda yer alan perioikoi sınıfı Sparta’nın ticaretle uğraşan tüccar sınıfıydı. Helotlardan üstün olsalar da Sparta vatandaşlarıyla evlenmeleri yasaktı. Sparta toplumunda çoğunluğu oluşturan helotlar genellikle fethedilmiş toprakların vatandaşları olup toprakları işleyen sınırlı haklara sahip kişilerdi ve anlaşılacağı üzere Sparta vatandaşı değillerdi (Heater, 2010: 24-26).

1.1.1.2. Atina

Antik Yunan düşünürlerinde devlet yapısı, vatandaşlık anlayışı ve ideal düzenin nasıl kurulacağı konusu hep önemli olmuştur. Atina’daki vatandaşlık anlayışını ifade ederken Platon’un Devlet’indeki ideal vatandaşlık kavramına yer vermek gerekir. Platon vatandaşları; yöneticiler, koruyucular ve üreticiler olmak üzere üçe ayırmaktadır (Platon, 2012: 109-113).

Platon, Sparta ‘da olduğu gibi Atina’da da katı ve zor bir eğitimden geçen koruyucuların, ticaret ve zanaatla uğraşmaksızın askerlik görevini yerine getirmesi

gerektiğini savunmaktadır (Platon, 2012: 109-113). Platon'un devlet anlayışında Spartalı Lykurgos'daki eşit vatandaşları görmek mümkün değildir. Toplumda önemli makam ve mevkilere getirilecek kişilerin belirlenmesinde vatandaşların ekonomik durumları önemli bir rol oynamaktadır (Heater, 2010: 28). Ayrıca Platon, Sparta'dan farklı olarak üretici sınıfın vatandaşlık hakkını elde edebileceğini belirtmektedir.

Platon'un öğrencisi Aristoteles, doğanın, özgür insanları akıllarını kullanma yönünde, köleleri ise elle yapılacak işleri yapabilecek şekilde geliştirdiğini savunur. Özgür insanlar, devleti yönetecek, kamu işlerini yerine getirecek bilgi ve beceriye sahiptirler. Aristoteles, Politikası'nda "Bazıları her yerde köledir. Bazıları ise hiçbir yerde köle değildir" sözleriyle köleliğin mutlak olduğunu, değişemeyeceğini savunmaktadır (Aristoteles, 2013a). Köle ve efendi arasındaki ayrımı kader ya da tesadüfe dayandıran filozof, bu durumda doğanın büyük bir paya sahip olduğunu düşünmektedir.

Aristoteles'e göre herkes vatandaş olamaz. Vatandaşlığın belli kriterleri ve şartları vardır. Aristoteles yaşamaya katılan bir kişiyi, ülke yönetiminde söz sahibi olduğu için vatandaş kabul etmektedir. Aristo'ya göre iyi bir vatandaşın hem idare etme hem de yönetilme becerilerine sahip olması gereklidir. Aristoteles, çocuklara sınırlı vatandaşlık verip işçileri vatandaşlığın dışında tutmaktadır. Aristoteles yalnızca işçileri değil çiftçileri de vatandaş olarak kabul etmez. Aristo'nun vatandaşlığı sınıflandırmasında soyluluk derecesi önemli bir yere sahiptir (Aristoteles, 2013a).

1.1.1.3. Roma

Roma vatandaşlığının Atina ve Sparta örneklerinden farklı olarak daha kapsayıcı bir özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Roma'nın yayılmacı politikasının sonucunda yeni toprakların fethedilmesi bu durumu oluşturan temel etkindir. Roma'da vatandaşlık, yönetim ve mülkiyetle ilgili elde edilen bir dizi hakların ve imtiyazların şekillendirdiği hukuki bir statüdür. Romalılar, fethedilen bölgelerdeki halkı kendine bağlamak ve bu sayede toplumların isyan etmesinin önüne geçmek için Roma vatandaşlığının sınırlarını geniş tutmaktaydı. Romalılar, topraklarında çıkabilecek olası isyanları gözetlemektense, fethedilen topraklardaki halklara verdiği haklarla, Roma'nın bir parçası olduklarını hissettirmeye çalıştı (Kartal, 2010: 17-19).

Roma'da kadınlar vatandaş sayılmalarına karşın sınırlı haklara sahiptiler (Livy, 2012). Soylu ailelerin çocukları iyi bir eğitim alabilmişlerse de kamusal hayatta

olmalarına karşın seçme ve seçilme hakkı gibi siyasi haklara sahip değillerdi. Roma kadınları toplumda siyasi ve idari açıdan etkili bir konuma sahip olamamışlardır (Caner, 2004: 41).

1.1.1.4. Avrupa’da Vatandaşlık

Kavimler göçünün etkisiyle Roma İmparatorluğunun parçalanıp yıkılması Roma vatandaşlığının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Feodalitenin hâkim olduğu bu dönemde kilisenin toplum üzerindeki etkisi artmış vatandaşlık kavramı değerini kaybetmiştir. Merkezi devletlerin yerini derebeyliklerin, devlete bağlılığın yerini kişilere sadakatin alması vatandaşlık kavramını silikleştirmiş, vatandaşlığın sadece kent ortamında karşılık bulmasına neden olmuştur (Anderson, 1974: 148).

Orta çağ Avrupa’sında Hristiyanlık tüm alanlarda olduğu gibi toplum üzerinde de büyük bir güce sahiptir. Siyasi yapıyı etkisi altına alarak yerelde güç kazanan din görevlilerinin toplumdaki otoriteleri ülke idaresinde bir çift başlılığa yol açmıştır. Bu durumun temel nedeni Hristiyanlığın “bu dünyanın kötü olduğu, gerçek hayatın Tanrı’nın Krallığı’nda yer aldığı” doktrindir (Saint Augustine, 2009). Ayrıca, 11. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın ruhani lideri Papa, egemenlik alanını kilise ile sınırlı tutmamış krallar iktidarlarını Hristiyanlığın amaçlarına uygun kullanmakla yükümlü olmuşlardır. Kilisenin siyasi-idari sistem üzerindeki etkisiyle birlikte siyasi yapı kiliseye bağımlı hale gelmiş ve dolayısıyla vatandaşlık haklarına daha az önem verilmiştir. Zira, Hristiyanlık inancına göre kilisenin ve onun temsilcisi Papa’nın menfaatleri her şeyin üstündedir.

Antik çağda iyi bir vatandaşlığın temel ölçütü, bir topluluğa üye olma ve bu üyeliğin gerektirdiği tüm şartları yerine getirmektir. Bu dönemde Platon, tek tek vatandaşların değil bütün olarak toplumun erdem sahibi olması gerektiğini vurgulamış mutluluğa ancak bu şekilde ulaşılacağını belirtmiştir. Orta çağ Avrupa’sının düşünce yapısında ise iyi bir vatandaş olmanın temel ölçütleri kilisenin öğretilerine sıkı bağlılık ve ibadetlere katılmak olmuştur. Orta çağ Avrupa’sında hâkim olan bu anlayış aktif vatandaşlığın önünde büyük bir engel olmuştur. Klasik Hristiyan düşüncesinin vatandaşlık anlayışında önemli değişimlerin ilki XIII. yüzyılın ünlü ilahiyatçısı Aquinolu Thomas’la başlamıştır Aziz Thomas Aquinas, Aristoteles’in öğretilerini Hristiyan öğretisiyle entegre etme düşüncesindedir (Kerr, 2009: 11-14). Thomas, kilisenin doktrinlerini kabul etmesine rağmen dünya hayatının Hristiyanlıkta önemli bir

yere sahip olduğunu vurgulaması, yeni bir vatandaş tahayyülüne kapı aralar (Kartal, 2010: 23).

16.yüzyılda İtalyan şehirlerinden Floransa’da yaşayan ve politika alanında yazılmış önemli bilimsel incelemelerden “Hükümdar” (Prens)’ın yazarı Machiavelli’nin vatandaşlık konusundaki fikirlerinin oluşmasında Antik dönemdeki Sparta örneği, büyük bir öneme sahiptir. Sparta’nın askeri güce verdiği önem, askerlik eğitimi ve şehrin savunulması konusunda diğer devletlerde olduğu gibi paralı askerlere değil vatandaşlara yer verilmesi Machiavelli’nin vatandaşlıkla ilgili fikirlerini derinden etkilemiştir. Machiavelli’ye göre, devletlerin güvenliğinin sağlanması ve istikrarlı bir yapıya sahip olması için askeri güç hayati bir öneme sahiptir. O’na göre devletler ordularını tasarlarırken paralı askerlere değil vatandaşlardan oluşan birliklere yer vermelidir. Çünkü vatandaşlar para için değil vatanlarına bağlılık için savaşacaklardır. Yaşanan bu hadise Machiavelli’nin devletin gücünü, vatandaşlarına dayandırıldığını gösterir (Machiavelli, 2013: 133).

Machiavelli, vatandaşların özgürlüğü konusunda,” vatandaşların hürriyeti, sadece ekonomik koşullar dâhilinde yürütülebilecek bir niteliğe sahiptir” der. Ona göre vatandaşların faziletli bir yaşam sürebilmesi, yaşamlarıyla ilgili planlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli iktisadi koşullara sahip olması gerekir (Machiavelli, 2009: 41). Yine Machiavelli’ye göre insanlar bir takım olumsuz özelliklere sahiptir. O’na göre kişiler, bencillik, maymun iştahlılık ve nankörlük gibi erdemsiz hallerden ancak cumhuriyet yönetimiyle kurtulabilir. Bencil bireylerin, cumhuriyetin erdemli vatandaşları olacakları için kendi çıkarlarından önce kamu yararını gözeteceklerini vurgular. Açıkçası vatandaşlar özgür olmak istiyorlarsa bu şekilde davranmak zorundadır (Machiavelli, 2009: 74).

Avrupa’da vatandaşlıkla ilgilenen düşünür ve siyasetçilerin İtalyan kent devletlerinde ortaya çıkmasında, bu kent devletlerinin bağımsız siyasi birliklere sahip olmaları, ekonomik açıdan zenginleşmeleri ve Antik çağın Yunan şehir devletlerinin bu alandaki miraslarına sahip çıkmaları etkili olmuştur (Reisenberg, 1992: 112).

Avrupa Kıtası’nda, tarih boyunca dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen ve çok uzun süren savaşlar yaşanmıştır. Yüz on altı yıl süren Yüzyıl Savaşları, dini nedenli Otuz Yıl Savaşları gibi olaylar neticesinde milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. 16. yüzyılda Fransa’nın Habsburg Hanedanı ile mücadelesini, 17. yüzyılda Otuz Yıl Savaşı,

18. yüzyıla geldiğimizde İspanya Veraset Savaşları ve 19. yüzyılın hemen başlarında Fransız İmparatoru Napolyon Bonapart'ın yaptığı seferler izlemiştir. Siyasal organizasyonlarını tamamlamakta geciken İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini geç tamamlamaları Avrupa'da dengeleri değiştirmiş bloklaşmaya giden devletler arasında büyük savaşlar meydana gelmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, Avrupa kıtasıyla sınırlı kalmamış dünyanın büyük bölümüne yayılmıştır (Güven, 2007: 15).

17. yüzyıldan itibaren Avrupalı düşünürler ortaya koydukları fikirlerle vatandaşlığa büyük katkı sağlamışlardır. Modern vatandaşlığın temellerinin atıldığı bu dönem Devrimler Çağı olarak adlandırılmış, Locke, Rousseu, Robespierre, Montesquieu gibi aydınların katkıları özgür ve eşit vatandaşlığı getirmiş aktif ve pasif vatandaşlık ayrımını ortadan kaldırmıştır.

1.2. VATANDAŞLIĞIN ÇEŞİTLERİ

Demokratik bir ülkenin vatandaşlarının ırk, dil, din, sosyal statü gibi farklı ve birbirleriyle kesişen öğeleri vardır. Fakat bütün bu farklılıklara karşın herkesin eşit olarak paylaştığı yegâne unsur vatandaşlıktır. Bütün vatandaşların ortak olarak paylaştığı bu unsur, birtakım ilkelere dayanır. Bu tarz toplumlarda ortak ve kapsayıcı vatandaşlık kimliği devletleri ayakta tutan önemli bir bağdır (Patrick, 1999) Anlaşılabacağı üzere çok uluslu toplumlarda birlik ve beraberliğin sağlanmasında devlet birey arasındaki uyumun yakalanmasında ve bireylerin kendini devletin bir parçası olarak hissetmesinde ortak vatandaşlık kavramının rolü büyüktür.

Hicks, D. (2001: 230)' e göre, ulusların geleceğe umutla bakabilmesi için etkili bir vatandaşlık eğitimi şarttır. Etkili vatandaşlık değerlerine sahip vatandaşların karakteristik özellikleri şunlardır:

- Eleştirel ve sistematik şekilde düşünme,
- Ortak ve sorumlu çalışma,
- Sorunlara küresel bağlamda bakabilme,
- Ayrılıkları diyalogla çözebilme,
- Çevreye uyumlu yaşam tarzını benimseme,
- İnsan haklarını savunma ve sivil toplum örgütlerine katılma,
- Kültürel farklılıkları kabullenme,

- Katılımcı olma

Ayrıca toplumun geleceği olan çocukların, yaratıcı ve eleştirel düşünen vatandaşlar olabilmeleri için şu hususlarda eğitilmeleri gereklidir:

- Kendilerini ve toplumu ilgilendiren konularda konuşma, fikirlerini açıklama, görüşlerini yazma,
- Okul ve toplumu esas alan etkinliklerde görev alma.

Hicks'in bu konudaki görüşlerinin önemli olduğu Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde on ili etkileyen depremde görülmüştür. MEB tarafından okulların bir süreliğine tatil edildiği bu afette, öğrenciler kısa sürede örgütlenecek, yardım kolilerini hazırlamak, erzak ve iye dağıtmak gibi pek çok konuda en ön saflarda yer almıştır. Dolayısıyla toplumsal temelli bir konuda sorumluluk alan, ortak ve sorumlu çalışabilen bireyler olmuşlardır. Buradan yola çıkarak özellikle çocuklara yönelik vatandaşlık eğitiminin oldukça önemli olduğunu görmekteyiz.

1.3. VATANDAŞLIK EĞİTİMİ VE AMACI

Vatandaşlık eğitimi bireyleri hoşgörölü, adil ve demokratik bir topluma katkıda bulunan etkili vatandaşlar olmaları için güçlendiren dönüştürücü bir öğrenme sürecidir. Vatandaşlık eğitimiyle bireylerin aktif, bilgili ve sorumlu birer vatandaş olmaları için desteklenmesi amaçlamaktadır (Eurydice, 2017). Demokrasi karşılıklı etkileşimi gerekli ve değerli kılmaktadır (Waghid, 2005). Demokratik açıdan vatandaşlık eğitiminin ortak hedefini öznel, iş birliğiyle karşılıklı etkileşimde bulunmak olarak belirtmiştir. Katılımcı demokrasi ve farklı düşüncelere saygının anlaşılması vatandaşlık eğitiminin temel amacı olarak görölmele birlikte vatandaşlık eğitiminin amacını okul, toplum ve devlet boyutları altında irdelemenin yararlı olacağını değerlendirmektedir.

Okul açısından: Öğrencilerin haklarını ve sorumluluklarını bilmeleri, aktif vatandaşlar olabilmeleri için sorumluluk duygularını geliştirmek, okul ve toplum yaşamında katılımcı bireyler olmalarını sağlamak şeklinde ifade edilebilir.

Toplum açısından: Toplumsal hayata ve çevreye karşı duyarlı, yalnızca kendini değil başkalarını da düşünen, katılımcı demokrasinin önemini kavramış bireyler yetiştirmektedir.

Devlet açısından: Devlet yönetiminin nasıl işlediğini bilen, politik okur-yazarlığa sahip, kendisini sınayan, denetleyen vatandaşlar yetiştirmektedir. Bu sayede

yönetimle ilgili hatalar azalacak, toplumun mutlu olabileceği çözümlerin üretilmesi mümkün olacaktır.

1.3.1. Vatandaşlık Eğitimindeki Konular

Vatandaşlık eğitiminin konusu” iyi vatandaş” yetiştirmektir. İyi vatandaşın ne olduğu, hangi özelliklere sahip olması gerektiği, bu özelliklerin nasıl kazandırılacağı ülkelerin dünya sahnesindeki rolüyle bağlantılıdır ve ülkelere göre değişmektedir. Örneğin ABD’de vatandaşlık eğitiminin amacı etkili vatandaş yetiştirmektir. Bundan dolayı vatandaşlık eğitiminin içeriğinde ulusal bilinç, ülke bilgisi, vatandaşların görevleri gibi konuların yanı sıra politika ve küresel sorunlar gibi konular yer almaktadır. Çokkültürlü bir yapıya sahip ülkede eyaletlere ait farklı vatandaşlık eğitimi uygulamaları olsa da vatandaşlık eğitimi konusunda eyaletlerin belirli bir sisteme ve düzene sahip olmadıkları görülmektedir (Amerikan Eyaletlerinin Eğitim Komisyonu, 2006).

Nüfusunun büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşayan Laos Demokratik Cumhuriyeti’nin eğitim sistemi incelendiğinde, vatandaşlık eğitiminin bütün seviyelerde eğitim programının önemli bir parçası olduğu belirtilmiştir. Ulusal müfredatta şu ilkelere yer verilmiştir:

- Birlik ve beraberlik anlayışı,
- İyi vatandaşlık,
- Vatanseverlik,
- Uluslararası anlayış,
- Geçmişe dair değerlere sahip çıkma sorumluluğu (Fox, 2003: 401).

Çin Halk Cumhuriyeti’nde eğitim programlarının düzenlenmesinde, sosyalizmin etkileri görülmektedir. Anayasada ve 1995 Eğitim Kanunu’nda “sosyalist amaçlara hizmet etmek” yoğun biçimde vurgulanmaktadır (Coşkun ve Çelikten, 2020). Orta öğretimin sonuna kadar devam eden zorunlu eğitim döneminde, vatandaşlık eğitimine önem verilmiştir. Eyaletlere seçmeli dersler konusunda esneklik tanınsa da aynı durum vatandaşlık eğitimi gibi zorunlu derslerde geçerli değildir. Eğitim Geliştirme Konseyi’ne göre Çin’in zorunlu eğitim programıyla öğrencilere:

- Ailede, toplumda, ulusta rollerini ve sorumluluklarını bilmek ve insanların iyi oluşlarına saygı göstermek,

-Ulusal kimliği kavramak, ulusa ve topluma katkıda bulunmaya adanmak gibi yeterlilikler ve beceriler kazandırılmaya çalışılmaktadır (UNESCO, 2011). Sonuç olarak ülkelerin eğitim programlarında vatandaşlık konularının belirlenmesinde politik yapı ve ekonomik durum farklılıklara neden olmaktadır. ABD’de 11 Eylül Saldırısı, Laos’ta halkın büyük bölümünün kırsal kesimde yaşaması, Çin Halk Cumhuriyeti’nde sosyalizmin etkileri, eğitim programlarında vatandaşlık dersinin konularını doğrudan etkilemektedir. Neredeyse bütün ülkeler, ilköğretimden itibaren öğrencileri vatandaşlık hak ve sorumlulukları bakımından bilgilendirme konusunda fikir birliğine sahip olsa da vatandaşlık bilincinin nasıl kazandırılacağı, vatandaşlık eğitiminin doğası, içeriği ve konularının neler olacağı hususunda farklılıklar göze çarpmaktadır (Osborne, 2000: 7-8).

Osborne (2000: 7-8)’a göre vatandaşlığın konularının yedi ögeden oluştuğu kabul edilmektedir. Bunlar;

- Kimlik duygusu,
- Eyleme geçme,
- Haklarını bilme, başkalarının haklarına saygı duyma,
- Vatandaşlık görevlerini yerine getirme,
- Politik bilinç seviyesini artırma ve politik katılımcılık,
- Toplumsal değerleri eleştiri süzgecinden geçirerek kabul etme,
- Entelektüel becerilere sahip olma, olarak ifade edilmiştir.

1.3.2. Küresel Vatandaşlık ve Dünyada Vatandaşlık Eğitimi

Küreselleşme, sanayi devriminden sonra gelişen ulaşım ve iletişim özelliklerine bağlı olarak, farklı kültürlerin birbirlerini tanımaları sonucu oluşan bir süreçtir. Küreselleşme, “kültürlerin karşılıklı etkileşimi ve kültürler arası kaynaşma “olarak da ifade edilebilir (Nar, 2015: 943). Küreselleşme hemen her alanda büyük değişikliklere neden olmuş, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, farklı kültürlerin birbirleriyle daha sık karşılaşmasına olanak tanımıştır. Dolayısıyla yerel bir topluluğun parçası olan vatandaşlar, dünya vatandaşı olmuşlardır. Ayrıca daha önce yerel ve milli nitelikte olan sorunların kısa zamanda küresel sorunlar haline dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Eğitim sistemleri, ülkelerin ihtiyaç duyduğu vatandaş modelini yetiştirmeyi amaçlar. Ancak küreselleşmeyle birlikte ulus devlet yapısının aşınması, adeta ülke sınırlarının ortadan kalkması, dünya çapındaki bu değişimlere uyum sağlayabilen küresel vatandaş modelinin yetiştirilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla günümüzün eğitim sistemi genç nesilleri, tek bir vatandaşlık tipine değil birden fazla ve değişen vatandaşlık anlayışına hazırlamakla yükümlüdür.

Lapayese (2003: 493), Eğitimcilerin vatandaşlık, insan hakları ve demokrasi gibi kült kavramları dahi eleştirel biçimde sorgulaması gerektiğini, ancak bu şekilde konuyla ilgili sorunların farkına varabileceklerini savunmaktadır. O'na göre, öğretmenler ve öğrenciler bu sorgulama sayesinde dünya üzerinde insanların maruz kaldığı sıkıntıların farkında olabileceklerdir. Bu şekilde gerçekleşen vatandaşlık eğitimi öğrencilerin eleştirel bir bakış açısı kazanmasını sağlayarak küresel vatandaşlığın gelişimine katkı sunmaktadır.

1.3.3. Dünyada Vatandaşlık Eğitimi Uygulamaları

1.3.3.1. ABD’de Vatandaşlık Eğitimi

XIX. yüzyılda ABD’de eğitimin temel hedefi bireyleri aktif bir vatandaş olarak eğitmektir. İlerleyen süreçlerde yaşanan göçler çeşitli sorunları beraberinde getirmiş olsa da ABD eğitimin temel amacı olan “iyi vatandaş yetiştirme” düşüncesi değişmemiştir (Hahn, 1998). XX. yüzyılın başlarında ise Amerika’da vatandaşlık eğitimi ulusal bir yapıya bürünmüştür. 1950’lerde vatandaşlık eğitimi komünizmle mücadele edecek şekilde kullanılmış, özellikle Vietnam Savaşıyla bilinçlenen bireyler, yönetimde söz sahibi olmak istediklerini protestolarla toplumun her kesimine duyurmuşlardır. Politikacılar ve siyaset uzmanları, gençlerin yönetime katılma konusunda hazır olup olmadıklarını uzun süre tartıştılar. Asıl sorun, gençlerin demokratik sistemin işleyişini, hükümet yapısını ve idare mekanizmasının nasıl çalıştığını bilmiyor olmalarıydı (Owen, 2004: 10).

1980’li yıllarda yapılan araştırmalarda gençlerin politikaya olan ilgilerinin azaldığı gözlemlenmiş, gençlerin yetişkinlere göre daha az oy kullandığı saptanmıştır. Bunun sonucunda vatandaşlık eğitimi uygulamalarında, katılımcılık konusuna ağırlık verilmiş, seçim katılımcılığı artırılmaya çalışılmıştır. 1990’lı yılların sonunda yapılan Ulusal Eğitimsel İlerlemeyi Değerlendirme Sınavı’nda öğrencilerinin yalnızca yüzde 26’sı yeterlilik derecesi almıştır. Takip eden yıllarda yapılan Amerikan Tarihi Bilgi

Değerlendirme Sınavı'nda öğrencilerin yalnızca yüzde 11'i yeterlilik seviyesine ulaşmıştır. Elde edilen bulgular ışığında öğrencilerin tarihteki önemli mesele ve tartışmaları ayırt edemedikleri ortaya çıkmıştır (Waltzer ve Heilman, 2005: 157).

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi terör saldırısından sonra Nebraska Eyaletinde sosyal bilimler müfredatında vatanseverlik uygulamalarına yer verilmiştir. Ayrıca ortaokul eğitiminde ülke sevgisinin aşılması gerektiği vurgulanmıştır. Nebraska'da başlayan vatanseverlik uygulamalarından sonra on yedi eyalet daha “milli ant” uygulamalarına geçmiş günümüzde bu sayı yirmi beşe ulaşmıştır (Westheimer, 2006: 608-609).

Etkili vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamayan ABD'de eğitim sisteminin içeriği buna göre şekillenmiştir. Vatandaşların eğitiminin amaçlandığı eğitim sisteminde, tarih bilinci, hükümet bilgisi, vatandaşlık hakları ve görevleri, güncel olayların tartışılması gibi konular bulunmaktadır. Bunların dışında bir diğer vatandaşlık argümanı “ülkenin kahramanları”dır. Bu kahramanlar geçmişte büyük işleri başarmış kişiler olabileceği gibi günümüzde üstün başarılar göstermiş kişiler de olabilir. Ayrıca gençlerin kahraman şahsiyetleri örnek almaları, bu doğrultuda olumlu kişilik nitelikleri kazanmaları beklenmektedir (Vera, 2003: 5).

ABD'de vatandaşlık eğitimi, Sosyal Bilgiler derslerinde ele alınmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin amacı; bireylerin küresel dünyanın bir parçası olduğun kavraması, farklılıkların toplumu kültürel bakımdan zenginleştirdiğini bilmeleri, toplumun yararına çalışması ve öğrendiklerine dayalı olarak mantıklı kararlar almalarını sağlamaktır (NCSS,1993, Akt: Zarrilo, 2004). ABD'nin eğitim-öğretim programlarının temel görevi gençleri aktif (etkili) vatandaş olarak yetiştirmek olmuştur. ABD'nin çokkültürlü yapısından dolayı çeşitli ırkları ve ulusları bir arada tutma düşüncesi zaman zaman sorunlara neden olsa da iyi vatandaş yetiştirme politikasından vaz geçmemiştir (Hahn, 1998).

ABD'nin vatandaşlık eğitimi, tüm ülkeyi kapsayan, ulusal yönü ön planda olan bir yapıya sahiptir. Çokkültürlü bir yapısı bulunan ve bu anlayıştan vazgeçmesi beklenmeyen ABD'de vatandaşların özel haklara sahip olduğu ve diğer ülke vatandaşları karşısında ayrıcalıklı oldukları belirtilmektedir. Bu yönüyle ABD vatandaşlığının diğer ülkelerin vatandaşlık anlayışından ayrıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle Amerikalılara ait sinema, belgesel ve diğer televizyon programlarında

Amerika Devleti'nin ve vatandaşlarının özel olduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Günümüzde gençlerin ve göçmenlerin vatandaşlık yeterlilikleri sorgulanmakta yeterince Amerikalı olmadıkları görüşü yaygınlık kazanmaktadır (Bakioğlu ve Kurt, 2009).

1.3.3.2. Singapur'da Vatandaşlık Eğitimi

Singapur'da eğitim sistemi, öğrencilerin yeteneklerini fark etmelerini ve bu yeteneklerini geliştirmelerini, potansiyellerinin farkına varmalarını ve onları yaşam boyu öğrenen bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Singapur Eğitim Bakanlığı (MOE, 2017'a). Singapur Eğitim Sistemi, beş aşamadan oluşmaktadır. Okul öncesi dönem (4-6 yaş arası), ilkök (7-12 yaş arası), ortaokul (13-16 yaş arası), lise (17-19 yaş arası) eğitimi sürmektedir. Bu eğitim sisteminde öğrencilerin yeteneklerini keşfetmeleri, sahip oldukları potansiyeli fark etmeleri beklenmekte, öğrenmeye yönelik bir istek uyandırılmaya çalışılmaktadır. Öğrencilere saygı, sorumluluk, dürüstlük, uyum gibi çokkültürlü bir toplumda birleştirici değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (Akt., Yaşaroğlu, 2013, Singapur Eğitimi, n.d.).

Singapur eğitim sisteminin ortaokul kademesinde ahlak bilgisi, vatandaşlık, çokkültürlülük ve çevre eğitiminden oluşan değerler eğitimi verilmektedir. Okullarda değerler eğitiminin geliştirilmesinde vatandaşlık eğitimin katkısı büyüktür (Ai, 1998; Lin, 2010; Maosen, Taylor, &Shaogang, 2004).

Singapur'da vatandaşlık eğitimi ilköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler dersinde verilmekte olup, ortaöğretim düzeyinde ise Karakter ve Vatandaşlık Eğitimi dersleri şeklinde verilmektedir. İlköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler dersine ek olarak verilen Karakter ve Vatandaşlık Eğitimi dersinin "her zaman Singapur eğitim sisteminin merkezinde bir ders" ifadesiyle yer alması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu düzeyde vatandaşlık konuları bu iki ders ile işlenmektedir. Singapur'da vatandaşlık eğitiminin verildiği Sosyal Bilgiler öğretim programı 2020 yılında güncellenmiştir. Programda, öğrencilere Singapur ve tüm dünyanın birbirine bağlı olduğunu anlamaları ve insan deneyimlerinin karmaşık yapısını takdir etmeleri için yardımcı olunması yoluyla, onların etkili vatandaşlar olarak hazırlanmasının temel hedef olduğu belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla öğrencilerin yaşamlarıyla ilişkili gerçek dünya konularına ilgi duymaları ve bunları incelemeleri arzu edilmektedir. Araştırma, eleştirel düşünme, yansıtıcı öğrenme ve farklı bakış açılarına saygı duyma bu süreçte özellikle kazandırılması gerekenler arasında yer almaktadır. Singapur toplumunu tanımlayan

değerlerin öğrenciler tarafından kavranması hedeflenmekte ve dikkatlerini yaşadıkları topluma ve dünyaya ilişkin sorunları çözmeye yöneltmeleri beklenmektedir. Başkalarıyla kurdukları ilişkilerde empati göstermeleri de hedeflenenler arasındadır. Dolayısıyla programda hem ulusal hem de küresel bazda bilgi ve sorumluluk sahibi vatandaşlara dikkat çekilmektedir. Bilgi sahibi vatandaşlar olarak öğrencilerden beklenenler şu şekilde ifade edilmektedir: “vatandaşların hak ve sorumluluklarını ve yönetimin rolünü anlama”, “bölgesel ve küresel bir bakış açısına sahip olmakla birlikte kendi kimliklerini Singapurlu olarak kavrama”, “ulusal, bölgesel ve küresel anlamda önemli konularda Singapur'un bakış açısını anlama”, “farklı bakış açılarına sahip çeşitli kaynakları değerlendirerek karmaşık konuları analiz etme”, “yansıtıcı düşünme ve muhakeme yoluyla mantıklı ve sorumluluk içeren kararlar alma” (Akt. Yiğit, 2022 <https://www.moe.gov.sg>).

1.3.3.3. Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi

Türkiye’deki vatandaşlık eğitimi, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden günümüze kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. 19. yüzyılın ortalarında Batı kaynaklı siyasi ve toplumsal fikir akımlarının ve Batılı devletlerin Osmanlı üzerindeki tesiriyle, birtakım yeniliklerin görülmesi kaçınılmaz olmuştur. Tanzimat Fermanı ile tebaadan vatandaşlığa geçiş süreci başlamış, bu fermanla vatandaşların canları, malları ve konut dokunulmazlıkları güvence altına alınmıştır (Berkes, 2018: 214). Islahat Fermanı ile devam eden süreçte ortak bir vatandaşlık bağı ile bireyleri bir arada tutma fikri kabul görse de imparatorluğun çöküşü üzerinde olumlu bir tesir oluşturmamıştır. Osmanlıda okullardaki ders programlarında II. Meşrutiyet ile birlikte vatandaşlık eğitiminin verilmeye başlandığı görülmektedir. 1910 yılında Malumat-ı ve Hukukiye ve İktisadiye ve Hükümeti Nazariye dersinin ortaokul programında ve 1911 yılında Maarif Nezaretinin emirnamesiyle İstanbul Mektebi Sultanisinin programında yer aldığı görülmektedir. Meşrutiyet döneminin programlarının temel amacı, davranışlarını medeni ölçüde düzenleyen fertlerin yetiştirilmesidir. Bu dönemin programlarında vatandaşlık eğitimi, vatanın temsili, siyasi ve hukuki aidiyet gibi konular önemli yer tutmaktadır (Üstel, 2011: 22).

1.3.3.3.1. Türkiye’nin Eğitim-Öğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında 1924 programında yer alan “Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye” dersi, vatan-millet sevgisi ve vatandaşlık bilincini

içselleştirmiş, sorumluluk sahibi, ahlaki değerler ve erdemler kazanmış bireyler yetiştirmektedir (Maarif Vekaleti, 1924). “Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye” dersinin 1926 programında “Yurt Bilgisi” adıyla programa yerleştirildiği göze çarpmaktadır (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

1948 yılına kadar vatandaşlık eğitimi, önce Malumat-ı Vataniye sonra Yurt Bilgisi dersleriyle verilmiştir. Bu derslerde cumhuriyetin kazanımlarının halk tarafından fark edilmesine ve toplumca kabul edilip yaşatılmasına yönelik çalışmalar yapılmış vatandaşlık programları bu yönde şekillenmiştir. Bu dönemin vatandaşlık programının birçok açıdan eksiklikleri bulunmaktadır. Bu durum dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik şartları düşünüldüğünde, araştırma olanaklarının yetersiz olması gibi nedenlere bağlanabilir (Karataş, 2002: 101).

1962 yılındaki ilkokul programında vatandaşlık dersinin konuları Toplum ve Ülke İncelemeleri adıyla, coğrafya ve tarih dersleriyle bir araya toplanmıştır. Vatandaşlık eğitiminin verildiği diğer programlarda olduğu gibi bunda da program geliştirmeye yönelik çalışmalara yer verilmemiş, hedeflerde yapılan değişikliklerle programa devam edilmiştir (Aktan, 2006).

1968 programında ilköğretim 4.ve 5.sınıflarda okutulması öngörülen “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi kaldırılarak yerine “Sosyal Bilgiler” dersi konulmuştur (Sözer, 1998: 1-14). Ayrıca, 1980’li yıllardan itibaren program geliştirme çalışmaları ile MEB tarafından alınan kararlar 1981 yılından itibaren ortaokul son sınıflarda T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi okutulmaya başlanmıştır (Kocaoluk & Kocaoluk, 1999). MEB, 1985 yılında sosyal bilgiler programı yürürlükten kaldırılarak yerine “Milli Tarih”, “Milli Coğrafya” ve “Vatandaşlık Bilgisi” adı altında üç ayrı ders getirilmiştir (Günden, 1995: 21-46).

1998 ilköğretim programında ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda okutulan “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” dersleri kaldırılarak yerine Sosyal Bilgiler dersi getirilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin bütüncül bakış açısıyla ilköğretim 4-5-6 ve 7. sınıflarda okutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca ilköğretim 7. ve 8. sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” ile yalnızca 8. sınıfta okutulmak üzere “T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” dersleri programa eklenmiştir (MEB, 1998).

2000’li yıllarda, ilköğretimde “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” liselerde ise “Demokrasi ve İnsan Hakları dersi” okutulmuştur. 2005 yılında uygulamaya konan

ilköğretim programlarında disiplinler arası yaklaşım benimsenmiştir. “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi” ara disiplininde vatandaşlık eğitimi, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Beden Eğitimi derslerinde uygulamaya konulmuştur. Bu duruma bağlı olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersleri programdan peyder pey kaldırılmıştır (Keleşoğlu, 2008: 2).

2005 yılına gelindiğinde Vatandaşlık dersinin konuları, Sosyal Bilgiler müfredatının içine yayılarak vatandaşlık eğitimi bu dersin içinde bir iç disiplin olarak yer almıştır. Bir sonraki eğitim-öğretim yılından itibaren tüm ortaokul kademelerinde pilot uygulamaları yapılmış 2006-2007 eğitim-öğretim yılıyla birlikte MEB’e bağlı okulların tamamında uygulanmıştır.

2005 yılında ilk defa yapılandırıcılık esasına göre hazırlanan program 2018 yılında güncellenmiştir. Programın felsefesinde önemli bir değişiklik olmamakla birlikte özellikle genel amaçlar, beceri ve değer boyutunda bazı değişiklikler olmuştur (Çelik, 2019). 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel olarak genel ve özel amaçlar, temel yetkinlikler, öğrenme alanları, kazanımlar, değerler ve becerilerden oluşmaktadır (Turan, 2019). Vatandaşlık eğitiminin konuları da diğer konular gibi bu programın öğrenme alanı, beceri, değer ve kazanımlarında yer almaktadır.

1.4. VATANDAŞLIK EĞİTİMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Sosyal Bilgilerin temel hedeflerinin başında etkili vatandaş yetiştirme anlayışı yer alsa da Sosyal Bilgiler programları ve vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkinin tam olarak yansıtlamadığı konusundaki eleştirilerin kökeni eskiye dayanmaktadır.

Longstreet (1985) Sosyal Bilgiler ve vatandaşlık arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır (Akt. Grant ve Vansledright, 1996: 56): “Vatandaşlığın Sosyal Bilgilerin özü, esası olduğu görüşü yaygın olmakla birlikte bu, hayali bir özdür. Müfredatta her ne olursa olsun bizim yaptığımız iyi vatandaşın gelişimi ile ilgilidir ancak vatandaşlık formu tam olarak anlaşılamayan hayali bir formdur.”

Grant ve Vansledright (1996) Sosyal Bilgilerin vatandaşlık eğitimi konusunda etkili olamadığı eleştirisinde bulunmaktadır. Ayrıca vatandaşlık eğitiminin daha açık ve dinamik olması, müfredatta baskın olması gerektiğini vurgulamaktadır. Müfredat ve öğretmenler, vatandaşlık eğitimi için önemli bir role sahip olsalar da vatandaşlık eğitimi tüm okulun sorumluluğunda olmalıdır.

Sosyal Bilgilere vatandaşlık eğitimi konusunda getirilen eleştirilerden biri de Sosyal Bilgiler programlarında ulusal konulara ağırlık verilirken küresel vatandaşlık eğitimine gereken önemin verilmediğidir (Rapaport, 2009). Özellikle, küresel eğitimin ulusal vatandaşlığa tehdit oluşturmayaacağı, aksine değişen dünyaya ayak uydurma konusunda 21. yüzyıl vatandaşlarına yardımcı olacağı, toplumların demokratik gelişimine katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Banks, 2004).

Sosyal Bilgiler programlarında vatanseverlik, ulusal tarih gibi konular geniş yer tutmaktadır. Sosyal Bilgiler programının tarih dersine geniş yer ayırması da yine eleştiri konularından biridir. Sosyal Bilgiler programının yalnızca tarih öğretimine ağırlık vermemesi, programda vatandaşlık eğitiminin daha güçlü ve dinamik olarak yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca okullarda vatandaşlık eğitiminin yalnızca Sosyal Bilgiler dersine ve öğretmenlerine ait olmadığı, bütün sınıf düzeylerinde ve tüm derslerde vatandaşlık eğitime yer verilmesi gerektiği vurgusu, Kissling'in (2018) çalışmasında belirtilmektedir. Vatandaşlık eğitiminin derslerle sınırlanmaması önemli bir husustur. Öğretim programlarının dışında örtük program yoluyla verilmesi ve çeşitli etkinliklerle desteklenmesini öneren eğitim modellerinin kullanılması vatandaşlık eğitime katkı sağlayacaktır.

Demokratik vatandaşlık anlayışını destekleyen sınıflarda öğretmenler her koşulda öğrencilerine rol model olurlar. Eğer öğretmen demokratik uygulamaları modellerse öğrencileri de bunları benimser. Öğrencilerin fikirlerini özgürce açıklayabilmeleri demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak kişisel gelişimleri açısından çok önemlidir. Sınıf kurallarının birlikte belirlenmesi, farklı fikir ve düşüncelerin önemsenmesi, farklı kaynaklardan bilgilerin karşılaştırılması demokratik sınıf iklimini destekleyen unsurlardır. Ayrıca vatandaşlık eğitiminde yalnızca ders kitaplarına bağlı kalınmamalı, düz anlatım, ezber ve yazdırma yerine vatandaşlık eğitiminin kalıcı olmasını sağlayacak tartışma, drama, proje, grup çalışmaları, topluma hizmet etkinliği ve örnek olay gibi yöntemleri değerlendirmek önemlidir (Çelik, 2019a: 35).

1.5. ETKİLİ VATANDAŞLIK VE BOYUTLARI

Vatandaşlık kavramı gibi, vatandaşlık eğitimin kazandıracağı iyi “ideal” vatandaşlık düşüncesi ülkelerin siyasi ve toplumsal durumlarına bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Genel olarak, adalet merkezli vatandaş, sosyal sorumlu vatandaş, katılımcı vatandaş gibi üç tip ideal vatandaşlıktan söz edilse de bunlar vatandaşlık kavramını

ifade etmede yeterli olmamaktadır. Örneğin küresel gelişmelerle birlikte geleneksel vatandaşlık anlayışının ve tanımlamalarının yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Küresel gelişmeler vatandaşlığın boyutlarını zenginleştirmiş, bireylerin sadece ülkelerine karşı sorumluluk sahibi olmasının yeterli olmayacağı, bütün insanlığa karşı sorumluluk duyması gerektiği belirtilmiştir (Kan, 2009).

Türkiye’de vatandaşlık eğitiminin verildiği Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarından birisi de evrensel değerleri benimsemiş vatandaşlar yetiştirmektir. Bu amaca erişmek için iyi bir eğitim programının yanında öğretmenlerin de vatandaşlıkla ilgili yeterliliklere sahip olması gerekir. Bu konuda Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle ilgili yapılan araştırmalarda, öğretmenlerin etkili vatandaşı, “bilinçli” ve sorumlu davranan, çevresinde ve dünyada olup biten gelişmeleri yakından takip eden, demokratik süreçlere katılım gösteren haklarının ve sorumluluklarının farkında olan bireyler olarak tanımladıkları görülmüştür. Ayrıca demokratik sınıf ortamının öğrencilere etkili vatandaş olma yolunda katkı sağladığı, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi sayesinde sorunlarını çözme, haksızlıklarla mücadele etme gibi konularda kendilerini geliştirdikleri gözlemlenmiştir. (Ersoy, 2007).

Etkili vatandaşlığın beş temel alt boyutu bulunmaktadır (Davies, Gregory ve Riley 1999).

- Sosyal boyutu: Kişilerin eğitim, ulaşım, sağlık gibi hususlarda hayat kalitesinin istenilen düzeyde olması ile ilgilidir.
- Siyasal boyutu: Kişilerin seçme-seçilme hakkı gibi katılım hakkıyla ilgilidir.
- Değer boyutu: Bireylerin bireysel ve grup içinde gönüllü olarak yer almalarını içeren kişilik özelliklerine yöneliktir.
- Yasal boyutu: Yasaların kişilere tanımladığı hak ve görevlerin neler olduğu ve bunların üzerinde ülkelerin rolünün neler olduğu ile ilgilidir.
- Kimlik boyutu: Kişilerin belirli bir grup içindeki benlik duygusunu, kimlik bilincini ve kendine özgü özelliklerini ifade eder. Kimlik, bir bireyin kendini ve başkalarını tanımlama biçimidir ve bireyin toplum içindeki rolünü, ilişkilerini ve aidiyet duygusunu etkiler.

Vatandaşlık eğitimi, bireylerin toplumsal yaşama hazırlanmasını gerek kendi yaşamlarında gerekse toplumla ilgili konularda sorumlu davranmalarını, geleceğe dönük

hürce karar verebilmelerini sağlamaktadır. Vatandaşlık eğitimiyle bireylerin haklar ve sorumluluklara dair bilgi, beceri ve değerleri zenginleşir. Antik dönem filozoflarından Aristo (Aristoteles, 2017b). " iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olmak her zaman aynı şey değildir" diyerek toplumda iyi olmanın tek başına yeterli olmayacağını, iyi bir vatandaş olmanın birtakım sorumluluklar gerektirdiğini vurgulamıştır. Toplumların gelişmesi, aktif, etkili, bilgili, sorumluluk alabilen, politik süreçlere katılmaya hazır vatandaşlarla mümkündür.

1.5.1. Etkili Vatandaşın Yeterlilikleri

Etkili bir vatandaş, toplumda olumlu değişiklikler yapmak için çeşitli yeterliliklere sahip olmalıdır. Etkili bir vatandaşta bulunması gereken yeterlikler şu şekilde sıralanabilir:

- Eleştirel Düşünme: “Eleştirel düşünme becerileri gelişir.” Etkili bir vatandaş, bilgiyi analiz edebilme ve eleştirel düşünme becerilerine sahip olmalıdır. Sorgulayıcı bir zihne sahip olmak, bilgiyi doğru bir şekilde değerlendirmeyi ve sağduyulu kararlar vermeyi sağlar.

- Bilgi ve Farkındalık: “Değişim için eylemde bulunma becerisi gelişir.” Etkili bir vatandaş, çevresindeki dünya hakkında bilgili olmalı ve olaylara geniş bir perspektiften bakabilmelidir.

- Empati ve İletişim: “Diğer birey ya da grupların bakış açılarını tanımlayabilme becerisini gelişir.” İyi iletişim becerileri, etkili bir vatandaşın olmazsa olmazlarından biridir. Empati yeteneği, başkalarını anlama ve onlarla etkili bir şekilde iletişim kurma yeteneğini içerir. Farklı bakış açılarını anlamak, diyalog kurmak ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek önemlidir.

- Katılımcılık: “Demokratik katılım becerileri gelişir.” Etkili bir vatandaş, toplumda aktif bir rol oynamalıdır. Seçimlere katılmak, yerel topluluk etkinliklerine katılmak, gönüllü çalışmalara katılmak gibi vatandaşlık faaliyetleri, demokratik süreçlere katkıda bulunmanın önemli bir parçasıdır.

- İyi vatandaşlık: “İş birliği yapabilme ve çatışmayı şiddete başvurmaksızın çözebilme becerileri gelişir.” Etkili bir vatandaş, toplum içinde saygılı, hoşgörülü ve yardımsever bir şekilde davranmalıdır. Toplumun çeşitli kesimlerine karşı anlayışlı olmak ve insan haklarına saygı göstermek, iyi bir vatandaşlık özelliğidir. Ayrıca barışçıl

çözümleri destekleme, şiddet ve ayrımcılık karşıtlığı, etkili bir vatandaşlık için önemli bir değerdir.

- Özgüven: “Kendine güveni gelişir.” Etkili bir vatandaşlık, bireyin çevresine ve toplumuna karşı sorumluluk almasını gerektirir. Bu sorumluluklarını yerine getirmek, bireyin kendine olan güvenini artırır.

- Yaratıcılık: “Yaratıcılık yeteneğine olan güveni gelişir.” Etkili bir vatandaş, toplumsal sorunları tanımlama ve çözme becerisine sahiptir. Yaratıcılık, bu tür sorunları farklı ve yenilikçi bakış açılarıyla ele almayı mümkün kılar. Dolayısıyla, yaratıcı düşünce ve problem çözme yetenekleri, etkili vatandaşlık için önemli bir unsurdur (Clough & Holden, 2002).

1.5.2. Etkili Vatandaşlık Değerleri

Bireylerin hak ve sorumluluklarının bilincinde vatandaşlar olmaları için gerekli bilgi, beceri ve değerleri kazanması beklenir. Demokrasinin hâkim olduğu toplumlarda bireyler vatandaşlık eğitiminin sağladığı bu kazanımlarla sorumlu, aktif ve etkili bir vatandaş olurlar. Etkili vatandaşlarda bulunması beklenen temel vatandaşlık değerleri şunlardır (Branson, 1998):

- Sorumluluk: Bir vatandaş olarak ekonomik, siyasal ve kişisel sorumluluğu üstlenme isteğidir. Bireyin toplumsal sorunlar ile ilgilenme, oy verme, vergi ödeme gibi siyasal sorumlulukları yerine getirebilme isteğidir. Etkili bir vatandaş, sorumluluk sahibi olmalı ve toplumun refahını ön planda tutmalıdır. Etik değerlere uygun davranışlar sergilemek, dürüstlük, adalet ve şeffaflık gibi değerlere bağlı kalmak önemlidir.

- Bağlılık: Toplumun bir üyesi olma isteğini ifade eder. Bireyin dış uyaranlardan daha çok içinden gelen bir istekle topluma gönüllü olarak bağlanması ve toplumdaki yasal ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesidir.

- Katılma isteği: Bireyin vatandaşlıkla ilgili konularda etkili ve bilinçli olarak katılma isteğinde olmasıdır. Bireyin toplumsal sorunları tartışmaya ve gerektiğinde liderlik yapmaya istekli davranmasıdır.

- Saygı: Bireyin, başkalarının vatandaşlıkla ilgili konulardaki davranışlarına ve görüşlerine, haklarına, ilgilerine saygılı olması ve onları dinlemesidir. Çoğunluğun ilkelerine bağlı kalırken azınlığın haklarını bilmesidir.

- Demokrasinin değerlerini benimseme ve sürdürme isteği: Bireyin anayasal demokrasinin sağlıklı işlemesini desteklemesidir. Bireyin toplumsal konularda bilgilenme ve öğrenme istekliliğinin yanı sıra, anayasal ilkeler ve değerler üzerinde dikkatli, temkinli ve ölçülü olmasdır. Ayrıca, bireylerin siyasi liderlerin demokrasinin ilkelerine bağlılığını izlemesi, bu ilkelere bağlılık konusunda bir eksiklik olduğunda uygun tavır alması ve mantıklı olmayan kuralların barış içinde yasal olarak değiştirilmesini desteklemesidir.

1.5.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimiyle, bireye sahip olması gereken bilgi, beceri ve değerler kazandırılır. Vatandaşlık eğitimi, devlet tarafından şekillendirildiğinden ülkenin içinde bulunduğu siyasi yapıdan etkilenmektedir. Vatandaşlık eğitiminin içeriğini, o ülkenin vatandaşlığa yüklediği anlam belirlemektedir. "Nasıl vatandaş yetiştirmeli?" sorusunun cevabı, ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik gerçeklerinden ayrı düşünülemez.

Vatandaşlık eğitimi insanların milli kimlik ve vatandaşlık anlayışlarının gelişiminin ötesinde demokratik hakları ve sorumluluklarını yalnızca anlamasını, öğrenmesini değil, aynı zamanda içselleştirmesini de amaç edinir (Osler, 1995: 4). Aktif ve etkili vatandaşlık anlayışıyla insanlar, kültürler arası çeşitliliği, farklılığı da göz önünde bulundurur. Bilgi, beceri ve edinimi kadar, ortak değerlerin farkındalığını da vurgular. Bu bağlamda vatandaşlık eğitiminin çok disiplinli yapısı Sosyal Bilgiler dersiyle doğrudan örtüşmektedir.

Sosyal Bilgiler, 20. yüzyılın başlarında bir ders olarak ABD’de birçok alanda yaşanan değişim ve dönüşümün ortaya çıkardığı sorunlara çözüm arayışı için "demokratik toplum için vatandaş yetiştirme" amacıyla ortaya çıkmıştır (Tay, 2015: 13). Sanayileşme ile köyden kente göç, farklı kültürlerdeki insanların bir arada yaşamasını gerekli kılmaktaydı. Bu bağlamda farklı etnik, dinsel kökenlerden gelen Amerika vatandaşlarının giderek daha zor ve karmaşık hale gelen yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözme ve karar alma becerilerine sahip olmaları gerekiyordu (Barth, 1991. Alt. Öztürk, 2006: 43). Sosyal Bilgiler tam da bu gerekliliğe uygun olarak etkin vatandaş yetiştirme misyonunu üstlenmiştir.

Barr, Bath ve Shermis (1978) tarafından yapılan sınıflandırmaya göre Sosyal Bilgiler üç temel geleneğe sahiptir. Bunlar;

- Vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler

- Sosyal Bilim olarak Sosyal Bilgiler
- Yansıtıcı araştırma olarak Sosyal Bilgiler

Öğretimi olmak üzere üç temel geleneğe sahiptir

Vatandaşlık Aktarımı Olarak: Bu yaklaşımda vatandaşlık için gerekli olan bilgi ve becerilerin belirli bir plan ve program dahilinde verilmesi gerektiği vurgulanır. Kültürel devamlılığı sağlayacak nesillerin yetiştirilmesi amaçlanır. Bu anlayışta geçmiş öğrenme, geçmişle ve gelenekle gurur duyma, otoriteye bağlılık gibi hedefler öne çıkmaktadır.

Sosyal Bilim Olarak: Vatandaşlığın gelişmesinde sosyal bilimle ilgili kavramların, problemlerin ve süreçlerin etkili olduğu düşüncesine dayanır. Bu anlayışa göre öğrenciler, geleceğin vatandaşı olarak, sorunlarını çözebilecekleri bilgi, beceri ve donanıma sahip olurlar.

Yansıtıcı Araştırma Alanı Olarak: Vatandaşların problem çözmede ve karar vermede ihtiyaç duyduğu bilgileri, bir araştırma süreciyle edindiği görüşüne sahip bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda vatandaşlığın en iyi bu şekilde elde edileceği belirtilir. John Dewey'in düşüncelerinin şekillendirdiği bu yaklaşıma göre vatandaşlık mantıklı olma, iyi düşünme ve dikkatli karar verme durumlarıyla ilintilidir (Akt. Öztürk, 2006).

1.5.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Etkili Vatandaşlık Eğitimi

Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere toplumsal değerleri, insan haklarını, demokrasiyi, çevre bilincini ve sürdürülebilir kalkınmayı anlatarak, onları topluma katkıda bulunan, eleştirel düşünen ve sorunlara çözüm üreten bireyler haline getirmeyi amaçlar (NCSS, 1992). Bu ders, öğrencilere aktif olma, kendini ve toplumu ilgilendiren konularda etkili bir şekilde yer alabilme becerilerini kazandırmayı hedefler. Bu amaçlar etkili vatandaşlar yetiştirilerek gerçekleştirilebilir. Sosyal Bilgilerin yetiştirmeyi amaçladığı etkili vatandaş tipinin, demokratik bir toplumda aktif ve sorumlu bir şekilde yer alması ve toplumsal sorunlara duyarlı olması beklenmektedir (Sunal ve Hass, 2002: 200).

Sosyal Bilgiler müfredatı incelendiğinde etkili vatandaş yetiştirmenin Sosyal Bilgiler için bir amaç olduğu ve vatandaşlık eğitiminin sosyal bilimlerin içinde bütünleşik olarak verildiği görülmektedir. Ayrıca demokratik toplumların gelişimi için

katılımcı vatandaşların yetiştirilmesi görevinin Sosyal Bilgiler dersine verildiği, yapılan tanımlamalarda ön plana çıkmaktadır (Puolimatka, 1996).

"Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla, sosyal ve beşerî bilimleri kaynaştıran bir çalışma sahasıdır. Okul programı dâhilinde, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siya- set bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matem-atik ve doğa bilimlerinden uygun bulduğu muhteva üzerinden sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin asıl gayesi ülkelerin birbirine bağımlı hâle geldiği bir dünyada, çok kültürlü bir demokratik toplumun vatandaşları olarak gençleri kamu yararına bilinçli kılmak ve onların gerekçeli/mantıklı kararlar alabilmelerine yardımcı olmaktır." (NCSS, 1994a: 3).

Demokratik toplumlarda etkili vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler öğretim programlarının yanı sıra okul, aile, çevre ve medya desteğine ihtiyaç vardır. Toplumu ayakta tutacak, sağlıklı bir biçimde devamını sağlayabilecek vatandaşları yetiştirecek yer okullardır. Sosyal Bilgiler programları etkili vatandaşlar yetiştirecek şekilde düzenlenmiştir. Amaca yönelik hazırlanmış Sosyal Bilgiler programı ile vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlere sahip demokratik değerleri özümsemiş bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin işaret ettiği bilgi, beceri, tutum ve değerlerin vatandaşlığa kabul sürecinde de yer alıyor olması önemli bir husustur. Dolayısıyla etkili vatandaşın demokratik değerlere bağlı, sosyal, politik ve ekonomik süreçlere katılmaya istekli ve sorumluluk sahibi, toplumla ilgili konularda bilgili bireyler olması beklenmektedir (Parker & Jarolimeck, 1984: 6).

1.5.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Etkili Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi, bilgi, beceri ve değerlerden oluşmaktadır. Vatandaşların karar alma sürecine etkin olarak katılabilmeleri için yeterli bilgi birikimine sahip olmaları gereklidir. Tüm vatandaşlar için geçerli genel bir bilginin sınırlarını belirlemek güç olsa da temel beklenti, içinde yaşanılan toplum ve dünya hakkında temel bilgilere sahip olunmasıdır (Parker & Jarolimeck, 1984: 6).

Sosyal Bilgiler Öğretim programında vatandaşlık eğitimiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili öğrenme alanları vardır. Bu alanlar:

- Birey ve Toplum
- Kültür ve Miras
- İnsanlar, Yerler ve Çevreler
- Bilim, Teknoloji ve Toplum
- Üretim, Dağıtım ve Tüketim

- Etkin vatandaşlık
- Küresel Bağlantılar (MEB, 2018: 11).

Her bir öğrenme alanında bilgi, beceri, tutum ve değerleri ifade eden kazanımlar bulunmaktadır. Öğrenme alanlarının ve kazanımlarının vatandaşlık eğitimiyle bağlantıları incelenecek olursa;

1. Birey ve Toplum: Bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamasının amaçlandığı bu öğrenme alanında disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Bireyler doğduğu ve yaşadığı topluma dair belirli kuralları öğrenirken toplumsallaşmanın ilk temelleri de burada atılır (MEB, 2018: 11). Bu öğrenme alanı vatandaşlık eğitimi açısından önemli olan kimlik konusunu ön plana çıkarmaktadır. Öğrencilerin "ben" ve "biz" olma süreçlerini kavramalarıyla birlikte milli kimlik ve vatandaşlık anlayışlarının gelişmesi, demokratik hakları öğrenmesi ve içselleştirmesi beklenmektedir.

2. Kültür ve Miras: Bu öğrenme alanının temelinde ulusal vatandaşlık eğitimi anlayışı bulunmaktadır. Öğrencilere kendi kültürlerini ve tarihi eserleri tanıtmak amaçlanmaktadır. Öğrencilerin çevrelerinden başlayarak tarihi ve kültürel unsurları tanımaları, uluslarının geçmişini etkileyen tarihi olayları öğrenmeleri beklenmektedir. Ayrıca tarih öğrenmek iyi bir vatandaş olmanın da gereklerindendir. Bundan dolayı ilköğretim programlarında Sosyal Bilgiler dersleri içinde tarih konularına yer verilmektedir. Geçmişini öğrenmek, vatandaşların yaşamlarını etkileyen önemli olayları bilmeye ve güncel problemleri çözmeye katkı sağlar.

3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler: Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin, çevresini tanıması, insan-doğa etkileşiminin sonuçlarını kavraması amaçlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerle birlikte insanların tüm dünya ile iletişim kurma, yeni yerler tanıma imkânı artmıştır. Bu öğrenme alanı ile vatandaşlık eğitiminin bağlantısı çevresel vatandaşlık anlayışı ile kurulmaktadır. Çevresel vatandaşlık bireyleri dünyanın diğer üyeleriyle birleştiren etik sorumlulukları tanımlamaya yarayan bir yoldur. (Özdemir Özden, 2019: 108).

4. Bilim, Teknoloji ve Toplum: Bu alan, teknolojiyle ilgili süreçleri ve bilimsel çalışmaları anlamının hedeflendiği öğrenme alanıdır. Teknolojinin toplum üzerindeki etkilerinin kavranması ve bireylerin teknoloji kullanma becerilerinin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca teknolojinin günlük hayattaki yeri ve teknolojik ürünlerin çevreye verdiği zararlar tartışılır. Bireyler telif hakkı, patent gibi kavramları öğrenerek

kanunların eser ve ürünleri koruduğunu fark eder ve böylece akademik dürüstlük ilkelerine bağlı kalmaya çalışır (MEB, 2018: 11). Bu öğrenme alanı, günümüzde oldukça önemli dijital vatandaşlık kavramını ön plana çıkarmaktadır. Dijital ortamda kişilerin hak ve yükümlülüklerini bilmeleri, uygulamaları güvenli ve aktif olarak kullanabilmeleri dijital vatandaşlığın kapsamına girmektedir. Zamanı verimli kullanmanın oldukça değerli olduğu bir dönemde teknolojiyi aktif olarak kullanmak oldukça önemlidir. Teknolojinin yararları kadar ortaya çıkabilecek zararlarından korunmada dijital vatandaşlık eğitiminin ciddi bir katkısı vardır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bu alanın dijital vatandaşlığı desteklediği anlaşılmaktadır.

5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim: Bireylerin doğal kaynakların sınırlı olduğu ve var olan kaynakları korunması gerektiğine inanmaları ön görülür. Öğrencilerin çevresindeki ekonomik koşulları inceleyip tanınması, bunları geliştirmeye gayret etmeleri amaçlanmaktadır. Bu öğrenme alanında bireylerin tasarruf, bilinçli tüketicilik gibi becerileri günlük hayata yansıtılmaları beklenir. Ayrıca öğrencilerin meslekleri tanınması ve ilgi duyduğu mesleklerin nitelikleri hakkında fikir sahibi olmaları amaçlanmıştır (MEB, 2018:11). Bu alan, vatandaşlığın ekonomik boyutuyla bağlantılıdır.

6. Etkin Vatandaşlık: Bu öğrenme alanında bireylerin etkin vatandaş olmaları beklenmektedir. Bu öğrenme alanının sosyoloji, siyaset ve hukukla olan bağlantısını kavraması beklenir. Ayrıca öğrencilerin ülkelerin nasıl yönetildiğini, kurum ve sivil toplum örgütlerinin nasıl oluştuğunu, görevlerinin neler olduğunu ve bireyleri nasıl etkilediğini bilmeleri önemlidir. Bununla birlikte öğrencilerin, “grupların, kurumların ve STK’ların toplumdaki rolü nedir?” “Bu kurumlardan nasıl etkilenirim?” “Bu kurum ve gruplar hangi durumlarda değişiklik gösterir?” “Benim bu değişikliklerdeki rolüm nedir?” gibi sorulara cevap vermesi beklenir. Yine bu alanda öğrencilerin toplumsal problemlerin çözümünde devlet gücünü kavraması, toplumsal düzenin nasıl kurulduğunu fark etmesi, resmi etkinliklere ve toplumsal hizmetlere katılma yollarını öğrenmesi ön görülür (MEB, 2018: 12).

Etkin vatandaşlık öğrenme alanı, vatandaşlık eğitimiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu öğrenme alanında yaşamı fark etme, tanıma, bilme şeklinde tasvir edilmiştir. Öğrencilerin toplum içindeki rollerini ve sorumluluklarını öğrenmeleri, demokratik vatandaşlığın gelişimi açısından oldukça değerlidir. Çünkü demokratik toplumlar, hak ve sorumluluklarının bilincinde, etkin karar alabilen etkili vatandaşlar sayesinde gelişir ve ayakta durur. Bu öğrenme alanı vatandaşlık eğitiminin en fazla görüldüğü alandır.

7. Küresel Bağlantılar: 21. yy.'da hızla değişen dünyada sermaye, bilgi ve teknoloji gibi birçok kavram sınırları aşarak küresel bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde devletler diğer devletlerle bir taraftan stratejik anlaşmalar yaparken diğer taraftan güçlü bir rekabet içindedirler. Öğrencilerin bu durumu kavraması ve bu konuda bilinçli olması beklenir. Bu öğrenme alanıyla gelişen dünyayı yakından izleyen, etkin ve bilinçli vatandaşların yetiştirilmesi hedeflenmektedir (MEB, 2018: 9).

İlgili öğrenme alanı özellikle küresel vatandaşlık ile örtüşmektedir. Küresel vatandaşlığın bilgi ve kavrama boyutunda eşitlik, sosyal adalet, farklılık, küreselleşme ve sürdürülebilir kalkınma, insan hakları gibi kavramlar bulunmaktadır (OXFAM, 2018: 9).

1.5.5.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Temel Becerilerinde Vatandaşlık Eğitimi

Beceri, bir işte hünerli olma ya da bir konuda başarılı olabilmek için gerekli yeteneklere ve bilgi birikimine sahip olmak şeklinde ifade edilebilir (Kaptan vd., 2007). Diğer bir tanımda ise; öğrencilerin eğitim-öğretim süreci içerisinde kazanmaları ya da geliştirmeleri beklenen, bilgi ve uygulama düzeyinde değerlendirilecek yeteneklerdir (Altay, 2020). Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir (MEB, 2018). MEB, problem çözebilen, eleştirel düşünen, iletişimi güçlü, duygudaşlık yapabilen, bilgiyi üretip günlük hayatta kullanabilen, kararlı, girişken ve topluma fayda sağlayacak bireyleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2018).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda aşağıdaki becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır (MEB, 2018):

1. İş birliği
2. Değişim ve sürekliliği algılama
3. Çevre okuryazarlığı
4. Eleştirel düşünme
5. Dijital okuryazarlık
6. Gözlem

7. Finansal okuryazarlık
8. Hukuk okuryazarlığı
9. Empati
10. Harita okuryazarlığı
11. Girişimcilik
12. Araştırma
13. İletişim
14. Kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme
15. Konum analizi
16. Karar verme
17. Kanıt kullanma
18. Medya okuryazarlığı
19. Politik okuryazarlık
20. Öz denetim
21. Mekânı algılama
22. Problem çözme
23. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
24. Yenilikçi düşünme
25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
26. Sosyal Katılım
27. Zaman ve kronolojiyi algılama

Tüm beceriler öğrenme alanındaki kazanımlara uygun olarak dağıtılmıştır. Söz konusu becerilerin vatandaşlık eğitimi için öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeteneklerle örtüştüğü belirtilmektedir (Engle ve Ochoa, 1988).

1.5.5.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlerinde Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitiminde, bir toplumun varlığı, birliği ve sürekliliğini sağlamak için değerler, toplumun üyeleri tarafından tasdik edilen ortak fikir, çeşitli amaç ve

ilkeler olarak ifade edilmektedir (Özgüven, 1999. Akt. Demirhan İşcan & Demir, 2009: 123). Buna göre demokratik toplumlarda “iyi vatandaş” yetiştirmede öğrencilere yalnızca bilgi ve becerilerin değil; temel değerlerin de kazandırılması beklenmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunan değerler şu şekildedir (MEB, 2018: 9):

1. Aile birliğine önem verme
2. Bağımsızlık
3. Adalet
4. Bilimsellik
5. Barış
6. Dayanışma
7. Çalışkanlık
8. Duyarlılık
9. Estetik
10. Dürüstlük
11. Eşitlik
12. Sevgi
13. Özgürlük
14. Saygı
15. Sorumluluk
16. Yardımseverlik
17. Tasarruf
18. Vatanseverlik

Bu değerler vatandaşlık eğitimiyle doğrudan bağlantılıdır. Bilgi ve becerilerin de bu değerlerle ilgili olduğu, bu bağlamda bu becerilerin öğrencilere kazandırılması gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2018: 21). Programda bulunan değerler incelendiğinde vatandaşlık eğitimi anlayışına uygun olarak disiplinler arası ve bütüncül bir anlayışa göre verildiği görülmektedir. İyi bir vatandaşlık eğitimi sunmak ve etkili vatandaşlar yetiştirme hedefinin başarılı olabilmesi için programın uygulayıcısı öğretmenlerin ve

okul ikliminin de buna uygun olması gerekir. Demokratik öğrenme ortamlarının oluşturulması ve öğrencilerin aktif olarak katılımları ile vatandaşlık eğitiminin amacına ulaşması beklenmektedir.

1.5.6. Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Düşen Görev ve Sorumluluklar

Etkili vatandaşlıkla ilgili öğretmenlerin görev ve sorumluluklarına dair literatür taraması sonucunda aşağıdaki başlıklara ulaşılmıştır.

- Bilgi ve farkındalık sağlama: Öğretmenler, öğrencilere demokratik değerler, insan hakları, çevre koruma, toplumsal adalet gibi konular hakkında bilgi ve farkındalık kazandırmalıdır. Bu konularda güncel ve gerçekçi bilgiler sunarak öğrencilerin toplumsal meseleleri anlamalarını sağlamalıdır (Madison, 1997).

- Eleştirel düşünce ve analitik becerileri geliştirme: Öğretmenler, öğrencilere eleştirel düşünme ve analitik becerilerini geliştirme fırsatı sunmalıdır. Öğrencileri farklı perspektifleri anlamaya teşvik etmeli ve onların çeşitli konular hakkında tartışma ve analiz yapma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmalıdır (Potter, 2002: 204).

- Demokratik katılım ve aktif vatandaşlık: Öğretmenler, öğrencileri demokratik katılıma teşvik etmelidir. Öğrencilerin toplumsal meselelere ilgi duymalarını, fikirlerini ifade etmelerini ve toplumsal değişim için harekete geçmelerini teşvik etmelidir. Ayrıca, öğrencilerin liderlik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmalı ve topluma katkıda bulunmalarını sağlamalıdır (Pryor, 2004).

- Değerler ve etik ilkeler: Öğretmenler, öğrencilere etik değerler ve sosyal sorumluluk konularında rehberlik etmelidir. Empati, hoşgörü, adalet ve saygı gibi değerleri vurgulamalı ve bu değerleri günlük hayatta nasıl uygulayabileceklerini öğretmelidir (Schimmel, 1997).

- İş birliği ve çeşitlilik: Öğretmenler, iş birliği ve çeşitlilik değerlerini öğretmeli ve bu değerleri uygulama fırsatları sunmalıdır. Öğrencilere farklı kültürlerden insanlarla birlikte çalışma deneyimi yaşatmalı ve çeşitlilik içinde nasıl iş birliği yapabileceklerini öğrenmelerini sağlamalıdır (Yeşil, 2002: 106).

1.5.7. Etkili Vatandaşlık Eğitiminde Yaşanan Problemler

Etkili vatandaşlık eğitimini etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Program, okul, öğretmen, aile ve çevre gibi unsurlar örnek verilebilir. Yaşanılan problemler

vatandaşlık eğitiminin doğasından kaynaklanabileceği gibi eğitim-öğretim programı ya da toplumların kültürel yapısından kaynaklanabilir. Alanyazında etkili vatandaşlık eğitiminde yaşanan problemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminde öğrenci merkezli eğitim yerine öğretmen merkezli öğretim anlayışını kullanmaları vatandaşlıkla ilgili bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasını ve kalıcı olmasını güçleştirmektedir (McGowan & Godwin, 1986: 196).

- Vatandaşlık eğitiminin siyasi konuları içermesi, siyasi fikir aşılama, sempatizan yapma ve düşünceleri etkileme gibi durumlara açık olması olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

- Vatandaşlık eğitimi uzun yıllar vatanseverlik ve ulusalcılık anlayışlarının etkisi altında kalmıştır. Hızla değişen dünyada oldukça dinamik ve karmaşık sorunları çözmek için ulusal vatandaşlık yeterli olmamaktadır. Bundan dolayı küresel vatandaşlık kavramının da daha güçlü ve pratik biçimde tartışılması beklenmektedir.

- Mevcut siyasi yapı okullarda verilen vatandaşlık eğitimi üzerinde oldukça etkilidir. Etkili vatandaşlık eğitimi, daha az bağımlı, günlük siyasetten uzak bir şekilde öğrencilere verilmelidir. Öğrencilerin farklı fikirlere açık olması ve demokrasi kültürünün tam olarak benimsenmesi beklenmektedir (Ichilov, 1998).

- Öğretmenler vatandaşlık eğitiminde yeterli donanıma sahip değildir. Bu durum öğretmenlerin vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini öğrencilere aktarmasını güçleştirmektedir (Quigley, 2000).

- Vatandaşlıkla ilgili beceri ve değerlerin değerlendirme süreci, ölçütler ve kullanılan yöntemler açısından zor ve karmaşık bir süreçtir. Bunun yanı sıra öğrencilerin değer gelişiminde farklılıkların bulunması, değer gelişiminin okulla sınırlı olmaması vatandaşlıkla ilgili değerleri değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Ayrıca geleneksel değerlendirme metotlarının kullanılması öğrencilerin sahip olduğu bilgi, beceri ve değerlerin ölçümünde sağlıklı sonuçlar vermemektedir (Clarke, 2002: 111-112).

- Vatandaşlık eğitiminde geleneksel metotların kullanılması, yaparak yaşayarak öğrenme yöntemi ve rol ve model olma anlayışının uygulanmayışı edinilen değerlerin kalıcı olmasına engel olmaktadır. Örneğin çocuklar büyüdükçe kendilerine farklı dönemlerde farklı rol modeller edinirler. İlk rol model anne veya baba iken ilköğretim döneminde öğretmenler olmaktadır. Çocukların saygılı ve duyarlı bireyler olmasını

isteyen ebeveynlerin ve eğitimcilerin kendileri bu davranışları sergilemedikleri sürece bu isteklerinin gerçekleşmesi beklenmez. Çelik (2009)' e göre öğretmenlerin davranış ve tutumları öğrencilerin üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Öğrenciler öğretmenlerini rol- model olarak görmekte ve onları örnek almaktadır.

- Vatandaşlık eğitiminde dil becerilerine gerekli önem verilmemektedir. Gibson, Rimmington & Landwehr-Brown (2008) çalışmasında vatandaşlık eğitiminde (küresel vatandaşlık) dil becerileri önemli bir role sahip olmasına karşın dil yeterliliğine dikkat edilmediğini ifade etmektedir.

- Vatandaşlık eğitimi konularının Sosyal Bilgiler dersi kapsamında verilmesi, konuların ayrıntılı olarak kavranmasını güçleştirmektedir.

1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde vatandaşlık eğitimi ve etkili vatandaşlıkla ilgili yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır.

1.6.1. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Ersoy, Arife Figen, (2007) “*Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*” adlı çalışmada, vatandaşlık eğitimiyle ilgili ihtiyaçları belirlemek için tarama yöntemini kullanmıştır. İlgili çalışmada nicel veriler için anket nitel veriler için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel verilerin değerlendirilmesi betimsel analiz ile yapılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, dersin vatandaşlık açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca vatandaşlık tanımında haklarını bilme ve sorumluluk bilinci kuramalarını önemsemektedirler. Öğretmenler, vatandaşlık konularının aktarımında sunuş yoluyla öğretimi tercih etmektedirler. Ayrıca öğretmenler, vatandaşlık eğitiminde geçmişte öğrenilen yanlış bilgilerin önemli bir engel olduğunu belirtmektedirler.

Çelik, (2009) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu ve Geleceğine İlişkin Görüşleri*” adlı çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenler vatandaşlık eğitimi konusunda ailelerle iş birliği içindedirler. Sosyal Bilgiler Öğretmenleri iyi vatandaş olmaları konusunda yaşantı ve hal ve hareketleriyle örnek teşkil etmektedirler. Öğretmenlerin öğrencilere örnek olmaları ve onları topluma hizmet konusunda bilinçlendirmeleri hem öğrencilere hem de topluma birçok fayda sağlayabilir. Topluma hizmet projeleri, öğrencilere sosyal sorumluluk duygusu kazandırırken aynı zamanda

çeşitli beceriler kazanmalarına da olanak tanır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine göre, vatandaşlık eğitiminde medyadaki olumsuz örneklerin etkisi oldukça büyüktür. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, vatandaşlık eğitimini aktifleştirmek için velilerinin desteğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Çolak, (2015) *“Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitimi”* adlı doktora çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık konularının içinde küresel vatandaşlık eğitiminin nasıl verildiğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda eğitim-öğretim programları ile öğretmen ve öğrenci görüşlerinin küresel vatandaşlık kavramı ve küresel vatandaşlık eğitimindeki konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın nicel kısmı tarama araştırması, nitel kısmı ise nitel araştırma ile yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarında, öğretmenlerin ve öğrencilerin küresel vatandaşlık konusunda olumlu fikirlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi öğretim programlarının; “küresel vatandaşlık konusuna yeterince yer vermediği tespit edilmiştir. Öğretmenlerin küresel vatandaşlık konusunda yeterli eğitim almamış olmaları veya bu konuda yeterince deneyime sahip olmamaları öğrencilere doğru ve etkili bir şekilde rehberlik yapmalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca öğretmenler, küresel vatandaşlık eğitime daha fazla kaynak ayırmalı, öğretmenlere yönelik sürekli eğitim programları düzenlemelidir.

İkinci, (2016) *“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi”* adlı doktora çalışması, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma metotla gerçekleştirilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlığa dair fikirleri alındıktan sonra veriler analize tabi tutulmuştur.

Araştırmanın sonuçlarına dayanarak, öğretmenler vatandaşlık eğitiminin toplumun geleceği için önemli olduğunu ifade etmektedirler. Öğretmenler vatandaşlık eğitimi konusunda yeterli olduklarını düşünmektedirler. Öğretmenlerin büyük bölümü, ortaokullarda vatandaşlığın müstakil bir ders olarak verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, vatandaşlık eğitiminde mevcut ders kitaplarını yetersiz bulmakta, bu konuda niteliğin artırılmasının kalıcılık açısından önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Yiğen, (2019) “*Etkili vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin rolü*” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimindeki önemini vurgulamaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmada veriler tarama modeliyle toplanmış daha sonra içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmanın bulgularına dayanarak, etkili vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler dersinin rolüne ilişkin, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına göre sınıf öğretmeni adaylarının daha olumlu bir görüşe sahip olduğu görülmektedir.

Eryılmaz, (2019) ‘ın “*Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarının uygulanabilirliği hakkında öğretmen görüşleri*” adlı yüksek lisans çalışmasında nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve tarama modeliyle veriler toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, bazı sınıf düzeylerinde etkin vatandaşlıkla ilgili bazı kazanımların uygulanabilirliğinin düşük olduğu görülmüştür. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, vatandaşlıkla ilgili sorun yaşanan bazı kavramların öğrencilerin seviyesine uygun olmadığını ve soyut kavramlar olduklarını vurgulamışlardır. Araştırmacı, öğretmenlerin anlaşılması güç olan kazanımları daha somut hale getirmelerini ve günlük yaşamla ilişkilendirmelerini önermektedir.

Arcanlı, (2019) “*Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Görüşleri*” adlı yüksek lisans çalışması nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri alınırken görüşme formu kullanılmış, verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi uygulanmıştır. Bulgulara dayalı olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının, vatandaşlıkla ilgili kazanım ve becerilerinin kazandırılması ve eksikliklerinin giderilmesi hususunda aynı görüşte oldukları görülmüştür. Kazanımların somut olmasının ve günlük hayatta uygulanabilirliğinin artırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Bulut ve Ocak, (2021) “*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sınıf İçi Değişkenlerin Kullanımı*” isimli çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının gözlemlerinden yola çıkarak Sosyal Bilgiler öğretiminde sınıf içi değişkenlerin kullanım durumunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Katılımcılara ait verilere içerik analizi yapılmış bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin öğretiminde genel olarak sunuş yoluyla anlatım, soru-cevap ve

beyin fırtınası gibi strateji, yöntem ve tekniklere yer verdikleri görülmüştür. Öğretmen ve öğrencilerin sınıf içindeki rolleri göz önüne alındığında öğretmenlerin etken, öğrencilerin edilgen pozisyonda oldukları görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde materyal kullanım durumuna bakıldığında, öğretmenlerin genellikle kolay ulaşılabilen kitap ve harita gibi materyalleri tercih ettikleri, bilgisayar ve akıllı tahta gibi eğitim-öğretim materyallerinden yeterince faydalanmadıkları ortaya çıkmaktadır. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç da kalabalık sınıf ortamlarının olmasından dolayı derste çeşitli strateji, yöntem ve tekniklerinin kullanılmasının güçleştirdiği sınıf yönetimi problemlerinin ortaya çıkardığı ve bunlardan dolayı da aktif öğrenimin sağlanamadığıdır.

Şan, (2021) *“Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Eğitimi Odaklı Politik Okuryazarlığının Geliştirilmesi”* adlı yüksek lisans tezi, vatandaşlık eğitimi odaklı politik okuryazarlıklarının geliştirilmesi amacıyla, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarıyla yapılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri “Doküman Analizi” ve “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ile toplanmış, ilgili formlardan elde edilen veriler, içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının politik konularda bilgili ve bilinçli bir şekilde okuma, araştırma, analiz yapma, yazma ve iletişim kurma yeteneğine sahip olmaları, politika ile ilgili konularda doğru bilgiye ulaşma, bu bilgileri eleştirel bir şekilde değerlendirme, politik olayları anlama ve çeşitli politika konularında etkili bir şekilde iletişim kurma becerisi kazanmaları beklenmektedir.

Bulut, (2021) *“İlköğretim Öğrencilerinin Ders Çalışma Alışkanlıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi,”* İlköğretim öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıklarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği bu araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde durum örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmış olup elde edilen veriler üzerinde gerekli istatistiksel analizler yapılmış ve sonuçlar tablo haline getirilmiştir. Yapılan bu çalışmada öğrencilerin büyük bir bölümünün ders çalışma alışkanlığının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiş, kız öğrencilerin ders çalışma seviyelerinin erkeklere göre yüksek olduğu ancak iki grup arasındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dershane, kurs gibi özel eğitim-öğretim kurumlarına giden öğrencilerin, gitmeyen öğrencilere göre düzenli ders çalışma alışkanlığına sahip olduğu söylenebilir. Anne ve

babanın eğitim durumunun ders çalışma alışkanlıkları üzerinde anlamlı bir değişikliğe neden olmadığı görülmüştür.

Özden ve Karadağ (2021), *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Küresel Vatandaşlık Düzeylerinin İncelenmesi* adlı çalışmalarında, nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve verilerin elde edilmesi tarama yöntemi ile olmuştur. Elde edilen veriler, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularından yola çıkarak öğretmen adaylarının orta seviyede evrensel vatandaşlığa sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca küresel sorunlarla ilgili, bu problemlere dair bilgi ve tecrübeleri yüksek olan öğretmen adaylarının evrensel vatandaşlık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Akademik başarı düzeyi, sınıf düzeyi ve cinsiyet gibi değişkenlerin evrensel vatandaşlık seviyesi üzerinde etkili olmadığı anlaşılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına dayanarak lisans seviyesinde Sosyal Bilgiler programında küresel vatandaşlıkla ilgili konuların artırılması önerilmiştir.

Bulut, (2021) “*Medya Okur Yazarlığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*” adlı çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı ile ilgili eksikliklerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarlık seviyelerinin belirlenmesi için ilişkisel tarama yöntemi kullanılmış elde edilen verilerin yüzde, frekans, aritmetik ortalama, t-testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu çalışmada, genel olarak öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek düzeyde olduğu, cinsiyet durumuna göre, erkeklerin hem genel toplamda ve ölçek alt boyutlarında kadın öğretmen adaylarına göre medya okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Sınıf düzeyinde ise, sınıf değişkeninin öğretmen adaylarının medya okuryazarlık seviyesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir.

1.6.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Branson (1998)’ın “*Vatandaşlık eğitiminin rolü*” isimli çalışması, bireyin bir ülkenin vatandaşı olarak sahip olması gereken haklarını, sorumluluklarını, değerlerini ve toplum içindeki yerini anlamasına yardımcı olan süreçleri incelemektedir. Bu çalışma, vatandaşlığın ne olduğu, iyi bir toplumun inşasında nasıl bir role sahip olduğuyla ilgili bir çalışmadır. Branson ideal vatandaşlığın boyutlarını; bilgi, beceri ve değerler olmak üzere üç farklı şekilde yorumlamaktadır.

Crick (1998) tarafından duyurulan “*Crick Raporu*” adlı çalışma, İngiltere’de vatandaşlık eğitiminin günümüzdeki son halini almasında en önemli unsur olarak görülmektedir. Raporda, ülkede demokrasinin artık güvenli olmadığı su yüzüne çıkmıştır. Bunun göstergesi günlük yaşamda görülen korkutucu boyuttaki “ilgisizlik”, “bilgisizlik” ve “menfaatçilik”tir. Raporda, demokratik vatandaşlık fikirlerinin öğretilmesi ve yaşatılması buna çözüm olarak gösterilmiştir. Crick, “vatandaşlık eğitiminin siyasi kültürü değiştirme potansiyeline sahip olduğunu düşünmektedir.”

Roach (2003)’ın çalışmasında “öğretmen adayları öğrencileri vatandaşlık konusunda nasıl etkilemektedir?” sorusuna cevap aramıştır. Öğretmen adaylarının çoğu “Vatandaşlık Bilgisi” yerine “Amerikan Tarihi” ya da “Dünya Tarihi” derslerini tercih ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca, öğretmen adaylarının çoğu vatandaşlık eğitimini nasıl verecekleri konusunda emin değildir. Öğretmen adaylarının bir kısmı ise konuların anlatımında canlandırma, drama ve tartışma gibi yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencileri etkili vatandaş olma hususunda cesaretlendirmenin görevleri olmadığını söyleyen öğretmen adayları da vardır. Araştırma, öğretmenlerin öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili tutumlarını etkilemelerinde kişisel siyasal deneyimleri ve tartışma deneyimlerinin etkili unsurlar olduğu ortaya çıkmıştır.

Adeyemi, Boikhutso ve Moffat (2003)’ın “*Bostwana’daki İlköğretim Okullarında İkinci Basamakta Vatandaşlık Eğitimi*” adlı araştırmalarında, Botswana’da vatandaşlık eğitiminin hedeflerinin ne ölçüde gerçekleştirildiğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma, on sekiz ortaokuldan seçilen otuz iki Sosyal Bilgiler öğretmeniyle yapılan görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilen verilere dayanmaktadır. Öğretmenlerin çoğu, iyi vatandaşlar yetiştirmek için yapılan çalışmaları yetersiz bulmuşlardır. Sorgulama yöntemlerinin kullanımı ve grup çalışması vatandaşlık öğretiminde özellikle etkili yöntemler olarak belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yaklaşık yarısı, vatandaşlık eğitiminde yer alan kavramları etkili bir şekilde öğretmek için yeterli eğitim aldıklarını ancak öğretim materyallerinin yetersizliği ve kalabalık sınıf mevcudunun işlerini zorlaştırdığını vurgulamışlardır. Araştırmacılar, mevcut durumu iyileştirmek ve teori ile pratik arasındaki boşluğu kapatmak için düzenli çalıştaylar düzenlenmesini, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarının yeniden yapılandırılmasını önermektedir.

Feldmann (2007)’ın çalışmasında Amerika Birleşik Devletleri’nde Illinois, Indiana ve Mississippi eyaletlerindeki üç büyük lisede görev yapan öğretmenlerin

vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre: öğretmenler, vatandaşlık eğitimi konusunda kendi yeterlilikleri ile ilgili %70 olumlu cevap vermişlerdir öğrencilerinin vatandaşlık konularına katılımı ve vatandaşların katılımı hakkında %50 olumlu cevap vermişlerdir. Araştırmacı, bu durumu öğretmenlerin kıdem oluşuna bağlamıştır.

White (2012), “*Minnettarlık, İkna ve Vatandaşlık Eğitimi*” adlı araştırmasında vatandaşlar arasında evrensel ve karşılıklı dostluğu güçlendirmeye yardımcı olduğu için minnettarlığın gelişen bir demokrasi için gerekli olduğunu savunur. Ona göre: "insanların yaptığı pek çok şeyin aslında toplumsal sivil yaşamı daha güzel ve yaşanabilir hale getirmeye yardımcı olduğunu" kabul etmeleri teşvik edilmelidir. Demokratik vatandaşlığın evrensel ve karşılıklı dostluğu, erdemli olmanın demokratik yaşamı desteklediğini, toplumsal yaşamı daha az acımasız hale getirdiğini, keyifli bir yaşamın yollarını öğrettiğini ve toplumu geliştirdiğini, ayrıca bireylerin birbirlerine minnettarlığı artırmaları gerektiğini de savunmuştur.

Geboers, Geijsel, Admiraal, Geert (2015), *Ortaöğretimin alt sınıflarında gençlerin vatandaşlık gelişimi* adlı çalışma, Hollandalı gençlerin (öğrencilerin) vatandaşlık yeterliliklerinin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Ortaöğretimde üç yıllık bir süre boyunca 12-16 yaşları arasındaki 5070 öğrenci izlenilmiştir. Gençlerin vatandaşlık gelişimindeki farklılıkları analiz etmek için üç düzeyli bir karma model kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre vatandaşlık yeterlilikleri ortaokul sırasında gelişmektedir. Öğrencilerin genel olarak vatandaşlık bilgilerinde bir artış olmakla birlikte toplumsal ilgi, olumlu sosyal yetenekler ve yansıtıcı düşünmede bir düşüş görülmektedir. Öğrenci grupları arasındaki farklılıklar hem okul hem de öğrenci özellikleriyle açıklanabilir. Vatandaşlık yeterliklerini en fazla geliştirenler kız öğrenciler ve azınlık öğrencilerdir.

Nwaubani ve Okafor (2015)'un “Nijerya'da Etkili Vatandaşlık Katılımı için Temel Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Programında Barış Eğitimi İçeriğinin Ahlaki Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı araştırmalarında çokkültürlü bir yapısı olan Nijerya'da öğretmenlerin barış kültürüne sahip olma seviyelerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Farklı etnik gruplara, dil ve din çeşitliliğine sahip olan ülkede toplumsal uyumu yakalama açısından eğitim-öğretim faaliyetleri bir fırsat olarak görülmektedir. Nijerya'da barış eğitimi, ülkede yaşanan çeşitli sosyal, etnik ve dini gerilimlerle başa çıkmak için önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Yapılan çalışmada bireylerin barış eğitimi için, çatışma çözme, uzlaşma, hořđörü, empati gibi ahlaki yeterliliklere sahip olması beklense de barış eğitiminin birçok boyutunun yeterince kavranamadığı görölmüştür. Yapılan alışmada 200 Sosyal Bilgiler öğretmenine anket uygulanmış ve anket neticesinde öğretmenlerin çoğunluğunun barış eğitimi konusunda farkındalığa sahip olmadıkları görölmüştür. Bu alışmada Nijerya gibi çok etnikli ve dindar bir toplumda kapsayıcı vatandaşlık katılımının etkili bir şekilde teşvik edilmesi için Sosyal Bilgiler müfredatı aracılığıyla barış eğitimi içeriklerinin ahlaki yönlerinin öğretilmesine yönelik öneriler sunularak vatandaşların katılımının etkili biçimde nasıl sağlanacağı tartışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma, bir konu veya sorun hakkında bilgi edinmek yahut yeni bir bilgiyi üretmek amacıyla yürütülen etkinliklerdir (Myers, 2013). Nicel bir araştırma olan bu çalışmada, betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama, geniş gruplarda bireylerin olay ve olgulara dair görüşlerinin veya tutumlarının alındığı araştırmalardır (Karakaya, 2012: 59). Bu model ile anket ve ölçek gibi çeşitli veri toplama araçlarıyla veriler alınır, bu veriler araştırmanın amacına ulaşması ve değişkenler arasındaki bağlantının saptanmasında kullanılır (Karasar, 2009; Hocaoglu ve Baysal, 2019). Bu araştırmanın verilerinin toplanmasında Sağlam (2011) tarafından geliştirilen Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği (EYVÖ) kullanılmış Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algı düzeyleri bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Bu nedenle araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini 2022-2023 eğitim öğretim yılında, İstanbul ilinin, Beşiktaş, Bakırköy, Bahçelievler, Çekmeköy, Fatih, Kartal, Sancaktepe, Sultanbeyli, Ümraniye, Zeytinburnu ilçelerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan 311 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde basit rastgele örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Basit rastgele örnekleme yöntemi, bir popülasyondan rastgele seçilen bireyleri içeren bir örneklem oluşturma yöntemidir. Bu yöntem, her bir bireyin seçilme olasılığının eşit olduğu varsayımına dayanır (Büyüköztürk vd., 2012). Aşağıdaki, örnekleme araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin muhtelif değişkenlere göre dağılımının bulunduğu tablo yer almaktadır.

Tablo 1. Örnekleme Bulunan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Verileri

		N	%
Eğitim Fakültesi- Pedagojik Formasyon Grubu	Eğitim Fakültesi	260	83,6
	Pedagojik Formasyon Grubu	51	16,4
	Toplam	311	100,0
Cinsiyet	Erkek	157	50,5
	Kadın	154	49,5
	Toplam	311	100,0

Tablo 1 (Devam). Örnekleimde Bulunan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Verileri

		N	%
Medeni Durumunuz	Evli	195	62,7
	Bekar	116	37,3
	Toplamda	311	100,0
Yerleşim Birimi	Köy	31	10
	İlçe	137	44,1
	İl Merkezi	143	46
	Toplam	311	100,0
Yaş Durumu	20- 30 yaş aralığı	69	22,3
	31- 40 yaş aralığı	157	50,6
	41 ve üzeri	84	27,1
	Toplam	310	100,0
Eğitim Seviyesi	Ön lisans	2	0,6
	Lisans	237	76,5
	Yüksek lisans	66	21,3
	Doktora	5	1,6
	Toplam	310	100,0
Çalıştığı Okul	Özel	99	31,8
	Devlet	212	68,2
	Toplam	311	100,0
Vatandaşlık Semineri Alma Durumu	Aldım	139	44,7
	Almadım	172	55,3
	Toplam	311	100,0
e-Devlet Hizmetlerini Kullanma Durumu	Hiç	5	1,6
	Nadiren	92	29,7
	Sıklıkla	214	68,7
	Toplam	311	100,0
Meslekteki Yılı (Kıdem)	1-5 yıl	61	19,6
	5-10 yıl	56	18
	10-15 yıl	99	31,8
	15 ve üstü	95	30,5
	Toplam	311	100
Bir STK'ya Üyelik Durumu	Evet	115	36,8
	Hayır	196	63,2
	Toplam	311	100,0

Tablo 1’ de görüldüğü üzere araştırmanın örneklem grubu 154’ü kız, 157’si erkek toplam 311 Sosyal Bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Öğretmenlerin çoğu eğitim fakültesi mezunudur. (261’i eğitim fakültesi, 51’i pedagojik formasyon eğitimi mezunudur) Öğretmenlerin 195’i evliyken 116’sı bekardır. Öğretmenlerin 157’si 31- 40 yaş aralığında yer alırken, 69’u 20-30 yaş aralığında ve yine 69’u 41 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır. Öğretmenlerin çoğu (237 kişi) lisans mezunudur. Ön lisans ve doktora mezunu öğretmenlerin sayısı oldukça azdır. (Yalnızca 2 öğretmen ön lisans mezunu 5 öğretmen doktora mezunudur.) Vatandaşlık semineri almayan öğretmenlerin sayısı bu semineri alan öğretmenlerden fazladır. (Öğretmenlerin 139’u vatandaşlık semineri almışken 172’si vatandaşlık semineri almamıştır.) Öğretmenler e-Devlet hizmetlerini sıklıkla kullanmaktadır. (Öğretmenlerin 92’si nadiren kullanırken 5’i hiç kullanmamıştır) 10-15 yıl mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin sayısı daha fazladır. (99 kişi) Öğretmenlerin 196’sı herhangi bir STK’ya üye değilken 115 öğretmen STK üyesidir.

3. VERİ TOPLAMA ARACI

Çalışmanın veri toplama aracı olarak Sağlam’ın (2011) geliştirdiği “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği” (EYVÖ) kullanılmıştır. Bu likert tipi ölçek toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin ilk 12 maddesi vatandaşlık değeri alt boyutunu, sonraki 11 maddesi ise vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunu ölçmektedir.

Araştırmada kullanılan Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeğinin geliştirilmesi birkaç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada araştırmacı literatürü incelemiş ve öğretmen adaylarıyla görüşmüştür. Geçerlilik çalışmasına gelindiğinde ölçek, Sosyal Bilgiler eğitimi, araştırma yöntemleri, istatistik ve Türk Dili alanı uzmanı akademisyenlere sunularak kapsam ve görünüş geçerliğine sahip olup olmadığı incelenmiştir. Son aşamada ölçeğe 23 maddelik ölçeğe faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizine göre ölçeğin 23 maddeden ve iki boyutlu bir yapıdan oluştuğu görülmüştür. Ölçeğin ilk boyutu 12 maddeden oluşup faktör yük değerleri .42-.72 arasında değişmektedir. Bu boyut vatandaşlık değerleri olarak adlandırılmıştır. (Toplam varyansın 19.1) Bu boyutun iç tutarlılık katsayısı.83’tür. Ölçeğin vatandaşlık bilgi becerileri alt boyutu ise 11 maddeden oluşmakta ve faktör yük değerleri .41-.76 arasında değişmektedir. (Toplam varyansın 19.9’u) Bu boyutun iç tutarlılık katsayısı ise.84’tür. 23 maddeden oluşan Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği ’nin tamamı ele alındığında (toplam varyansın %39,0’ı) iç tutarlılık katsayısının .89 olduğu bulunmuştur. Güvenirlik

katsayısı .60 ve üstünde olan ölçekler oldukça güvenilir, 80 ve üstünde olan ölçekler ise yüksek düzeyde güvenilir ölçekler olarak kabul edilmektedir. Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenilir olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırma kapsamında ise Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı toplam puan için 0.92, alt boyutlarda vatandaşlık değeri için 0,85 vatandaşlık becerileri için 0.91, olarak tespit edilmiştir. EVYÖ'den alınan yüksek puanlar Öğretmenlerin etkili vatandaşlık konusunda kendilerini yeterli olarak algıladığını göstermektedir. EVYÖ'nün bu araştırma için kullanılmasında yazardan gerekli izin alınmıştır (Ek 5).

4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın verileri, 2022-2023 yılının bahar döneminde İstanbul Çekmeköy, Ümraniye, Kartal, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Üsküdar ilçelerinde görev yapmakta olan 311 Sosyal Bilgiler öğretmeninden elde edilmiştir. İlk olarak ölçeği uygulamak üzere Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Etik Kurul kararı (Ek 2) alınmıştır. Alınan etik kurul kararıyla birlikte uygulanacak araştırma, İstanbul ilinin valiliğine gönderilmiş ve uygulamanın yapılması için gerekli izinler alınmıştır. Alınan izinlerle birlikte okullar tek tek dolaşarak öğretmenlere uygulanan ölçek hakkında bilgi verilmiştir. Ardından ölçekle ilgili öğretmenlerin soruları cevaplandırılarak ölçeğin uygulama kısmına geçilmiştir. Uygulama aşamasında öğretmenlere 12-15 dakika verilmiştir.

5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden toplanan veriler SPSS v26.0 paket programıyla analiz edilmiştir. Araştırmada Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği aracılığıyla toplanan veriler istatistiksel analiz programında değerlendirilmiştir. Ölçekle ilgili analizler yapılırken anlamlılık düzeyi olarak $p < .05$ olarak alınmıştır. Bu bağlamda parametrik testlerin kullanılıp kullanılmayacağına karar vermek amacıyla basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Yapılan normallik analizleri neticesinde basıklık ve çarpıklık değerleri -1 ile +1 arasında olduğu görüldüğünden parametrik istatistiksel testlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Kurtosis ve Skewness değerlerinin -1.5/+1.5 aralığında olması dağılımın normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir. (Tabachnick ve Fidell, 2013). Dolayısıyla araştırmanın alt problemleri için betimleyici istatistiksel analizler olan ortalama ve standart sapma ve parametrik istatistiksel analizler olan t-Testi ile Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testleri kullanılmıştır.

Tablo 2. Bağımlı Değişkenlerin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

		Değer	Standart Hata
Vatandaşlık Değeri	Çarpıklık	-,820	,138
	Basıklık	-,139	,276
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Çarpıklık	-,587	,138
	Basıklık	-,584	,276
Toplam Puan	Çarpıklık	-,585	,138
	Basıklık	-,641	,276

Tablo 2’ de görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği” den ve bu ölçeğin alt boyutlarından aldıkları en düşük puanlar ile en yüksek puanlar, aritmetik ortalamalar ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Bunun için Tekin (1996)’ in “Aralık genişliği=Dizi Genişliği/Yapılacak grup sayısı” formülünden yararlanılmıştır. Ölçeğin her bir maddesi ve alt boyutları için hesaplanan puan aralıkları ve katılım düzeyi aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının “Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği” den Aldıkları Puanları Yorumlamak İçin Kullanılan Puan Aralıkları

Madde Bazında		
Puan	Katılma Düzeyi	Aralıklar
1	Hiç katılmıyorum	1.00-1.79
2	Biraz Katılıyorum	1.80-2.59
3	Kararsızım	2.60-3.39
4	Oldukça Katılıyorum	3.40-4.19
5	Tamamen katılıyorum	4.20-5.00

Tablo 3’ te görüldüğü üzere verilen puan aralıklarının hesaplanmasında kullanılan yöntem şu şekilde ifade edilebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ölçekteki her bir maddeye 5 farklı düzeyde katılabilirler. En düşük düzey olan “Hiç Katılmıyorum” ile en yüksek düzey olan “Tamamen Katılıyorum” arasında ise 4 aralık olduğundan her aralık $4/5=0,80$ değerine denk gelmektedir. Bundan dolayı 1.00-1,79 puan aralığı hiç katılmıyorum düzeyine, 1.80-2.59 puan aralığı biraz katılıyorum düzeyine, 2.60-3.39 puan aralığı kararsızım düzeyine, 3.40-4.19 puan aralığı oldukça katılıyorum düzeyine ve 4.20-5.00 puan aralığı ise tamamen katılıyorum düzeyine karşılık gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerinden hareketle ölçekten elde edilen verilere ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

1. BİRİNCİ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI

Araştırmanın alt problemlerinden “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları ne seviyededir?” problem cümlesine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4’te sunulmuştur. Betimsel istatistik, verilerin özetlenmesi, açıklanması ve anlaşılması için kullanılan istatistiksel yöntemlerin bir bölümüdür. Betimsel istatistik, veri setlerini tanımlayan ve özelliklerini açıklayan istatistiksel ölçümleri kullanır. Amaç, verileri özetlemek, grafiklerle görselleştirmek ve temel özelliklerini analiz etmektir (Büyüköztürk, 2017).

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Betimsel Sonuçlar

	N	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	311	39,00	55,00	52,00	3,91
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	311	34,00	55,00	52,00	4,89
Toplam Puan	311	79,00	110,00	104,00	7,98

Tablo 4 incelendiğinde etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeğindeki sorulara Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin verdikleri cevaplara ilişkin aritmetik ortalama puanlarının belirlenmesinde “Çok Yüksek (Tamamen Katılıyorum) ($4.21 < X \leq 5.00$)” “Yüksek (Oldukça Katılıyorum) ($3.41 < X \leq 4.20$)”, “Orta (Kararsızım) ($2.61 < X \leq 3.40$)”, “Düşük (Biraz Katılıyorum) ($1.81 < X \leq 2.60$)”, “Çok Düşük (Hiç Katılmıyorum) ($1.00 < X \leq 1.80$)” aralıkları esas alınmıştır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlikleri ölçeğinden elde edilen toplam puan ortalamasının çok yüksek düzeyde ($X = 4.52$) olduğu görülmektedir. Elde edilen değer “tamamen katılıyorum” seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. (EVYÖ’den elde edilen puanlarının ortalaması 104’tür. Bu ortalama ölçekte yer alan toplam madde sayısına (23) bölündüğünde 4,52 değerine karşılık geldiğini görülmektedir.) Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin EVYÖ puanlarının ortalamaları vatandaşlık değeri alt boyutunda 4,33, vatandaşlık becerileri alt boyutunda 4,73 olarak belirlenmiştir. Buna göre, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, ölçek toplamı ile vatandaşlık değeri

ve vatandaşlık becerileri alt boyutlarında “tamamen katılıyorum” düzeyindedir. Bu bulgulardan hareketle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının çok yüksek düzeyde olduğu ifade edilebilir.

2. İKİNCİ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, cinsiyet değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin yanıtlanması için yapılan bağımsız gruplar t-testi tablo 5’te görülmektedir. “t-testi” iki ortalama arasındaki farkın istatistiksel manidarlığını sınamak için kullanılan parametrik bir test tekniğidir (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2018). Yapılan t-testi sonucunda elde edilen sonuçlar tablo 5’ de verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Değeri	Kadın	154	51,00	,02232	2,912	,004
	Erkek	157	49,72	,02913		
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Kadın	154	49,58	00203	,996	,320
	Erkek	157	49,03	00265		
Toplam Puan	Kadın	154	100,47	,31382	2,120	,035
	Erkek	157	98,55	,37467		

Tablo 5 incelendiğinde erkek öğretmenlerin etkili vatandaşlık ölçeğinden elde ettikleri puanların ortalaması 98,55 kadın öğretmenlerin puanlarının ortalaması ise 100,45’dir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda erkek öğretmenlerin puanlarının ortalaması 49,72 kadın öğretmenlerin ortalaması 51,00’dır. Vatandaşlık Becerileri alt boyutunda ise erkek öğretmenlerin puan ortalaması 49.03, kadın öğretmenlerin puan ortalaması ise 49.58’ dir. Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık değerleri alt boyutuna hangi düzeyde katıldıklarını belirlemek için erkek öğretmenlerin bu boyutta yer alan maddelere verdikleri yanıtlardan aldıkları puanların ortalamalarının ($X=49.72$) bu boyuttaki madde sayısına (12) bölünmesiyle elde edilen sonuç incelendiğinde, 4.14 olduğu yani “oldukça katılıyorum” düzeyine karşılık geldiği, kadın öğretmen adaylarının bu boyutta yer alan maddelere verdikleri yanıtlardan aldıkları puanların ortalamalarının ($X=51,00$) bu boyuttaki madde sayısına (12) bölünmesiyle elde edilen sonuç incelendiğinde, 4.25 olduğu ve “tamamen katılıyorum” düzeyine karşılık geldiği görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık bilgi ve

becerileri alt boyutuna hangi düzeyde katıldıklarını belirlemek için erkek öğretmen adaylarının bu boyutta yer alan maddelere verdikleri yanıtlardan aldıkları puanların ortalamalarının ($X=49,03$) bu boyuttaki madde sayısına (11) bölünmesiyle elde edilen sonuç incelendiğinde, 4.45 olduğu yani “oldukça katılıyorum” düzeyine karşılık geldiği, kadın öğretmen adaylarının bu boyutta yer alan maddelere verdikleri yanıtlardan aldıkları puanların ortalamalarının ($X=49,58$) bu boyuttaki madde sayısına (11) bölünmesiyle elde edilen sonuç incelendiğinde, 4.50 olduğu yani “oldukça katılıyorum” düzeyine karşılık geldiği görülmüştür.

Tablo 5’te görüldüğü üzere, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlik algılarında cinsiyet değişkeni bakımından kadın öğretmenlerin lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($t = 2,120$; $p < 0.5$). Ölçeğin vatandaşlık değeri alt boyutu cinsiyet açısından kadınların lehine anlamlı bir farklılık gösterirken ($t = 2,912$; $p > 0.5$) vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda ($t = ,996$; $p > 0.5$) ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEMİN BULGULARI VE YORUMLARI

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları yaş değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel sonuçlar tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

		N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	21-30 yaş	69	49,62	,49
	31-40 yaş	157	50,37	,31
	41 ve üzeri	84	50,97	,40
	Toplam	310	50,37	,22
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	21-30 yaş	69	49,13	,58
	31-40 yaş	157	49,07	,40
	41 ve üzeri	84	49,90	,49
	Toplam	310	49,31	,27
Toplam	21- 30 yaş	69	98,56	,96
	31- 40 yaş	157	99,27	,66
	41 ve üzeri	84	100,77	,79
	Toplam	310	99,52	,45

Tablo 6 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden 21-30 yaş aralığında yer alan 98,56; 31-40 yaş aralığında yer alanlar 99,27; 41 yaş ve üzerinde yer alanlar 100,77 ortalamaya sahiptir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda 21-30 yaş aralığında yer alanlar 49,62; 31-40 yaş aralığında yer alanlar 50,37; 41 yaş ve üzerinde yer alanlar ise 50,97 ortalamaya sahiptir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda ise 21 ve 30 yaş aralığında yer alanlar 49,13; 31-40 yaş aralığında yer alanlar 49,07; 41 yaş ve üzerinde yer alanlar 50,97 ortalamaya sahiptir. Ortalamalar incelendiğinde genel olarak yaş ilerledikçe aritmetik ortalamanın arttığı görülmüştür.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık ve EVYÖ'nün alt boyutlarına yönelik algılarının yaş değişkeni bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi uygulanmış ve Tablo 7'de verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yaş Değişkeni Bakımından Yapılan Tek yönlü Anova Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı		Kareler Ortalaması	F	p
Vatandaşlık Değeri	Gruplararası	69,363	2	34,681	2,276	,104
	Gruplariçi	4693,370	308	15,238		
	Toplam	4762,733	310			
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Gruplararası	40,593	2	20,297	2,276	,104
	Gruplariçi	7402,153	308	24,033		
	Toplam	7442,746	310			
Toplam Puan	Gruplararası	867,515	2	102,082	1,607	,202
	Gruplariçi	18906,054	308	63,537		
	Toplam	19773,569	310			

Tablo 7 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının yaş değişkeni bakımından EVYÖ toplamında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($F=1,607$; $p>0.5$). Ölçeğin vatandaşlık değeri alt boyutunda ($F=2,276$; $p>0.5$) ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda da anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F=2,276$; $p>0.5$).

4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEM İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları mesleki tecrübe (kıdem) bakımından anlamlı farklılık göstermekte midir? alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel sonuçlar tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Tecrübe (kıdem) Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

Vatandaşlık alt boyutları	Meslekteki yıl	N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	1- 5 yıl arası	61	49,67	4,39
	6- 10 yıl arası	56	49,67	3,58
	11- 15 yıl arası	95	50,05	4,16
	15 yıl ve üstü	99	51,52	3,29
	Toplam	311	50,22	
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	1- 5 yıl arası	61	48,74	4,94
	6- 10 yıl arası	56	48,46	5,10
	11-15 yıl arası	95	48,82	5,18
	15 yıl ve üstü	99	50,63	4,23
	Toplam	311	49,31	4,89
Toplam Puan	1- 5 yıl arası	61	98,27	8,34
	6- 10 yıl arası	56	97,87	7,99
	11-15 yıl arası	95	98,82	8,57
	15 yıl ve üstü	99	101,93	6,59
	Toplam	311	99,52	7,98

Tablo 8 incelendiğinde, 1- 5 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin toplam puanı 98,27, 6- 10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin puanlarının ortalaması 97,87, 11- 15 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 98,82, 15 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 101,93 olarak görülmektedir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda 1- 5 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin puanlarının ortalaması 49,67, 6- 10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 49,67, 11- 15 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 50,05, 15 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 51,52’ dir. Vatandaşlık becerileri alt boyutunda ise 1- 5 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin puanlarının ortalaması 48,74, 6- 10 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 48,46, 11- 15 yıl arası mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin ortalaması 48,82, 15 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip öğretmenlerin

ortalaması 50,63' dür. Genel olarak mesleki tecrübe (kıdem) arttıkça EVYÖ puanları da artmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık ve EVYÖ'nün alt boyutlarına yönelik algılarının mesleki tecrübe (kıdem) değişkeni açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi uygulanmış ve Tablo 9'da verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 9. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Tecrübe (kıdem) Değişkeni Bakımından Yapılan Tek yönlü Anova (One-Way ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	P
Vatandaşlık Değeri	Gruplar arası	1,360	3	,453	4,387	,005
	Gruplar içi	31,715	307	,103		
	Toplam	33,075	310			
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Gruplar arası	,011	3	,004	4,387	,005
	Gruplar içi	,262	307	,001		
	Toplam	,273	310			
Toplam Puan	Gruplar arası	1,640	3	,547	4,696	,003
	Gruplar içi	35,739	307	,116		
	Toplam	37,379	310			

Tablo 9 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının mesleki tecrübe (kıdem) değişkeni bakımından EVYÖ toplam puanında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($F=4,696$; $p<0.05$). Ölçeğin vatandaşlık değeri alt boyutunda ($F=4,387$; $p<0.05$) ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda anlamlı bir farklılık ($F=4,387$; $p<0.05$) görülmektedir. Grup varyanslarının eşit olduğu varsayımı karşılandığında, grup sayısı fazla ise Tukey; gruplardaki örneklem sayıları arasında fark varsa scheffe testi tercih edilir (Sipahi vd., 2008: 128). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla tukey testi uygulanmıştır. Tukey testinin sonucunda EVYÖ toplamı ile vatandaşlık değeri ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutlarında, 15 yıl ve üstü kıdem grubu ile 1-5 yıl ve 5-10 yıl kıdem grubundaki Sosyal Bilgiler öğretmenleri arasında 15 yıl ve üstü kıdem grubu lehine anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

5. BEŞİNCİ ALT PROBLEM İLE İLGİLİ BULGU VE YORUMLAR

Araştırmanın beşinci alt problemi olan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları medeni durum değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir? Alt probleminin yanıtlanması için yapılan bağımsız gruplar t-testinin sonuçları tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

	Medeni Durum	N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Değeri	Evli	195	49,15	3,99	,008	,994
	Bekar	116	49,56	3,80		
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Evli	195	50,37	5,01	-,713	,476
	Bekar	116	50,37	4,70		
Toplam Puan	Evli	195	99,35	8,24	-,472	,637
	Bekar	116	99,80	7,55		

Tablo 10 incelendiğinde “evli” Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin EVYÖ puanlarının ortalaması 99,35, “bekar” öğretmenlerin puanlarının ortalaması ise 99,80’dir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “evli” öğretmenlerin ortalaması 49,15, “bekar” öğretmenlerin ortalaması 49,56’dır. Vatandaşlık Becerileri alt boyutunda ise “evli” öğretmenlerin puanlarının ortalaması 50.37, “bekar” öğretmenlerin ortalaması ise 50.37’ dir.

Tablo 10 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin medeni durum değişkeni, etkili vatandaşlık algıları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($t = -,472$; $p > 0.05$). EVYÖ’nün vatandaşlık değeri ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutları da medeni durum değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermemektedir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda ($t = -,008$; $p > 0.05$), vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda ($t = -,713$; $p > 0.05$)’dir.

6. ALTINCI ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelik değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik bağımsız gruplar t testinin sonuçları tablo 11’ de görülmektedir.

Tablo 11. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üyelik Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olma		N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Değeri	Evet	115	51,24	3,52	3,040	,038
	Hayır	196	49,86	4,05		
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Evet	115	50,40	4,66	3,039	,471
	Hayır	196	48,67	4,93		
Toplam Puan	Evet	115	101,46	7,39	3,329	,148
	Hayır	196	98,38	8,11		

Tablo 11 incelendiğinde herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin EVYÖ puanlarının ortalaması 101,46, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayan öğretmenlerin ortalaması 98,38’dir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin EVYÖ puanlarının ortalaması 51,24, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayan öğretmenlerin ortalaması 49,86’dır. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin EVYÖ puanlarının ortalaması 50.40, herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayan öğretmenlerin ortalaması 48,67’dir.

Tablo 11 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir ($t = 3.329$; $p > 0.5$). EVYÖ’nün vatandaşlık değeri alt boyutu anlamlı farklılık gösterirken ($t = 3.040$; $p < 0.5$). Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda anlamlı farklılık görülmemektedir ($t = 3.039$; $p > 0.5$).

7. YEDİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın yedinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları e-Devlet hizmetlerini kullanma sıklığı değişkeni bakımından anlamlı farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel sonuçlar tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin e-Devlet Hizmetlerini Kullanma Sıklığı Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

	e-Devlet kullanımı	N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	Hiç	5	49,60	3,64
	Nadiren	92	49,80	4,02
	Sıklıkla	214	50,94	3,76
	Toplam	311	50,37	3,91
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Hiç	5	47,40	8,56
	Nadiren	92	48,32	4,60
	Sıklıkla	214	49,78	4,87
	Toplam	311	49,31	4,89
Toplam Puan	Hiç	5	97,20	10,91
	Nadiren	92	97,18	7,62
	Sıklıkla	214	100,58	7,88
	Toplam	311	99,52	7,98

Tablo 12 incelendiğinde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin e-Devlet hizmetlerini kullanma Sıklığına yönelik “Hiç” cevabını veren öğretmenlerin puanlarının ortalaması 97,20, “Nadiren” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 97,18, “Sıklıkla” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 100,58 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “Hiç” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 49,60 “Nadiren” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 49,80 “Sıklıkla” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 50,94 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda “Hiç” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 47,40 “Nadiren” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 48,32 “Sıklıkla” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 49,78 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık ve EVYÖ’nün alt boyutlarına yönelik algılarının e-Devlet hizmetlerini kullanma sıklığı değişkeni açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi uygulanmış ve tablo 13’de verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 13. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin e-Devlet Hizmetlerini Kullanma Sıklığı Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	f	p
Vatandaşlık Değeri	Gruplararası	224,902	3	112,451	6,248	,001
	Gruplariçi	4537,831	307	14,733		
	Toplam	4762,733	310			
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Gruplararası	254,213	3	77,326	7,632	,039
	Gruplariçi	7188,533	307	23,663		
	Toplam	7442,746	310			
Toplam Puan	Gruplararası	770,924	2	385,462	3,268	,02
	Gruplariçi	19002,645	307	61,697		
	Toplam	19773,569	310			

Tablo 13 incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında e-Devlet hizmetlerini kullanma sıklığı değişkeni bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($F=3,268$; $p<0.5$). EVYÖ'nün vatandaşlık değeri alt boyutunda ($F=6,248$; $p<0.5$), vatandaşlık bilgi ve becerileri ($F=7,632$; $p<0.5$) alt boyutunda istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla tukey testi uygulanmıştır. Tukey testinin sonucuna göre EVYÖ'nün toplamında ve alt boyutlarında e-Devlet hizmetlerini kullanma değişkenine “Sıklıkla” cevabını veren katılımcılarla “Hiç” cevabını veren katılımcılar arasında “Sıklıkla” cevabını veren katılımcılar lehine olacak şekilde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel analiz sonuçları tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Semineri Alma Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Etkili Vatandaşlık Semineri Alma Durumu		N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Değeri	Aldım	139	51,17	4,54	3,316	,001
	Almadım	172	49,72	5,06		

Tablo 14 (Devam). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Semineri Alma Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Etkili Vatandaşlık Semineri Alma Durumu		N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Aldım	139	50,20	3,72	3,316	,001
	Almadım	172	48,58	3,96		
Toplam Puan	Aldım	139	101,26	7,67	3,521	,000
	Almadım	172	98,11	7,98		

Tablo 14 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından “Aldım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 101,26 “Almadım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 98,11 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “Aldım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 51,17 “Almadım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 49,72 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda “Aldım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 50,20 “Almadım” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 48,58 olarak belirlenmiştir.

Tablo 14 incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t = 3,521$; $p < 0.5$). Vatandaşlık değeri alt boyutunda ($t = 3,316$; $p < 0.5$) ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir ($t = 3,316$; $p < 0.5$). EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında görülen farklılık etkili vatandaşlık semineri alan öğretmenlerin lehinedir.

9. DOKUZUNCU ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları eğitim durumu (mezuniyet) değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel sonuçlar tablo 15’ de verilmiştir.

Tablo 15. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

Vatandaşlık alt boyutları	Eğitim durumu	N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	Ön lisans	2	55,00	0,00
	Lisans	238	50,47	3,87
	Yüksek lis.	65	49,65	4,04
	Doktora	5	53,20	1,64
	Toplam	311	50,37	3,91

Tablo 15 (Devam). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

Vatandaşlık alt boyutları	Eğitim durumu	N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Ön lisans	2	55,00	0,00
	Lisans	238	49,00	4,91
	Yüksek lis.	65	50,00	4,81
	Doktora	5	52,80	3,19
	Toplam	311	49,31	4,89
Toplam Puan	Ön lisans	2	110,00	0,00
	Lisans	238	99,34	7,91
	Yüksek lis.	65	99,39	8,25
	Doktora	5	105,60	4,82
	Toplam	311	99,52	7,98

Tablo 15 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin eğitim durumu (mezuniyet) değişkeni bakımından “Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 99,34 “Yüksek Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 99,39, “Doktora” mezunu öğretmenlerin ortalaması 100,58 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 50,47, “Yüksek Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 49,65, “Doktora” mezunu öğretmenlerin ortalaması 53,20 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda, “Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 55,00, “Yüksek Lisans” mezunu öğretmenlerin ortalaması 49,00, “Doktora” mezunu öğretmenlerin ortalaması 52,80 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık ve EVYÖ’nün alt boyutlarına yönelik algılarının Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin eğitim durumu (mezuniyet) değişkeni bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi uygulanmış ve tablo 16’da verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 16. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p
Vatandaşlık Değeri	Gruplararası	119,600	3	39,867	2,636	,051
	Gruplariçi	4643,134	307	15,124		
	Toplam	4762,733	310			
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Gruplararası	179,946	3	59,982	2,535	,057
	Gruplariçi	7262,800	307	23,607		
	Toplam	7442,746	310			

Tablo 16 (Devam). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezuniyet (Eğitim Durumu) Değişkeni Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p
Toplam Puan	Gruplararası	412,864	2	137,621	2,182	,090
	Gruplariçi	19360,705	307	63,064		
	Toplam	19773,569	310			

Tablo 16 incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında eğitim durumu (mezuniyet) değişkeni bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($F=2,182$; $p>0.5$). EVYÖ'nün Vatandaşlık değeri alt boyutunda ($F=2,636$; $p>0.5$). Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir ($F=2,535$; $p>0.5$).

10. ONUNCU ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın onuncu alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları meslek bilgisi derslerini aldığı program türü bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel analiz sonuçları tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Meslek Bilgisi Derslerini Aldığı Program Türü Değişkeni Bakımından Yapılan Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Program		N	$\bar{x}$	SS	t	p
Vatandaşlık Değeri	Eğitim Fakültesi	260	50,51	3,88	1,489	,138
	Pedagojik Formasyon	51	49,72	4,04		
Vatandaşlık Bilgi Becerileri	Eğitim Fakültesi	260	49,75	4,83	3,696	,000
	Pedagojik Formasyon	51	47,03	4,64		
Toplam Puan	Eğitim Fakültesi	260	100,08	7,88	2,806	,005
	Pedagojik Formasyon	51	96,68	7,97		

Tablo 17 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin meslek bilgisi derslerini aldığı program türü bakımından “Eğitim Fakültesi” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 100,08 “Pedagojik formasyon” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 96,68 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “Eğitim Fakültesi” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 50,51 “Pedagojik formasyon” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 49,72 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda “Eğitim Fakültesi” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması

49,75 “Pedagojik formasyon” cevabını veren öğretmenlerin ortalaması 47,03 olarak belirlenmiştir.

Tablo 17 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında meslek bilgisi derslerini aldığı program türü değişkeni bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($t = 2,806$; $p < 0.5$). EVYÖ’nün vatandaşlık değeri alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken ($t = 1,489$; $p > 0.5$). Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda anlamlı farklılık görülmektedir ($t = 3,696$; $p < 0.5$).

11. ON BİRİNCİ ALT PROBLEMİN BULGU VE YORUMLARI

Araştırmanın on birinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları mezun oldukları lisans programı değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” alt probleminin cevaplanmasına yönelik betimsel analiz sonuçları tablo 17’de verilmiştir

Tablo 18. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezun Oldukları Lisans Programı Değişkeni Bakımından Etkili Vatandaşlık Algılarına Yönelik Yapılan Betimsel Sonuçlar

Mezun olunan program		N	$\bar{x}$	SS
Vatandaşlık Değeri	Sosyal Bil.	204	50,60	3,85
	Tarih	54	50,37	3,79
	Coğrafya	53	49,47	4,23
	Toplam	311	50,37	3,91
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Sosyal Bil.	204	49,52	4,75
	Tarih	54	48,57	4,93
	Coğrafya	53	49,24	5,42
	Toplam	311	49,31	4,89
Toplam Puan	Sosyal Bil.	204	99,94	7,77
	Tarih	54	98,92	7,91
	Coğrafya	53	98,50	8,86
	Toplam	311	99,52	7,98

Tablo 18 incelendiğinde “Sosyal Bilgiler” mezunu öğretmenlerin ortalaması 99,94, “Tarih” mezunu öğretmenlerin ortalaması 98,92, “Coğrafya” mezunu öğretmenlerin ortalaması 98,50 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık değeri alt boyutunda “Sosyal Bilgiler” mezunu öğretmenlerin ortalaması 50,60, “Tarih” mezunu öğretmenlerin ortalaması 50,37, “Coğrafya” mezunu öğretmenlerin ortalaması 49,47 olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda, “Sosyal Bilgiler”

mezunu öğretmenlerin ortalaması 49,52, “Tarih” mezunu öğretmenlerin ortalaması 48,57, “Coğrafya” mezunu öğretmenlerin ortalaması 49,24 olarak belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık ve EVYÖ’nün alt boyutlarına yönelik algılarının Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mezun oldukları lisans programı değişkeni bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü anova testi uygulanmış ve tablo 19’da verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 19. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mezun Oldukları Lisans Programları Değişkeni Bakımından Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) Testi Sonuçları

ANOVA						
		Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	p
Vatandaşlık Değeri	Gruplararası	54,306	2	27,153	1,776	,171
	Gruplariçi	4708,428	308	15,287		
	Toplam	4762,733	310			
Vatandaşlık Bilgi ve Becerileri	Gruplararası	38,854	2	19,427	,808	,447
	Gruplariçi	7403,892	308	24,039		
	Toplam	7442,746	310			
Toplam Puan	Gruplararası	110,213	2	55,107	,863	,423
	Gruplariçi	19663,356	308	63,842		
	Toplam	19773,569	310			

Tablo 19 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında mezun oldukları lisans programları değişkeni bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($F=,863$; $p>0.5$). Ölçek toplamında olduğu gibi vatandaşlık değeri alt boyutunda ($F=1,776$; $p>0.5$) ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutlarında da anlamlı farklılık görülmemiştir ($F=,808$; $p>0.5$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın Birinci Alt Probleminin Sonuçları

Etkili vatandaş yetiştirmede Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin önemli görev ve sorumlulukları vardır. Öğretmenlerin toplum tarafından örnek alınan meslek insanları olarak algılanması bu mesleğin önemini daha da artırmaktadır. Araştırmanın ilk alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları hangi düzeydedir?” sorusuna ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenleri Etkili Vatandaşlık Yeterlilik Ölçeği ’ne verdikleri yanıtlardan ve vatandaşlık değeri ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutlarına verdikleri yanıtlardan aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde üç ortalamanın da “Tamamen katılıyorum” düzeyinde olduğu gözlemlenmiştir. Üç ortalamanın da birbiriyle paralel olduğu düşünülürse Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlıkla ilgili algılarının çok yüksek düzeyinde olduğu görülmektedir. Alanyazında bu konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde;

İkinci (2016)’nin “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi*” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık öğretimi konusunda yeterliliğiyle ilgili, öğretmenlerin %80,1’inin vatandaşlık öğretiminde kendilerini yeterli gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yigen (2019) “*Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü*” adlı Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmeni adaylarıyla yaptığı çalışmada Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmenlerinin etkili vatandaşlıkta benzer bir algıya sahip olduğu sonucuna varmıştır. Sağlam (2011) ‘ın *İlköğretim öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*” adlı çalışması ilköğretimde görev yapan öğretmenlerin etkili vatandaşlık algılarının en yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Çenkılıç (2019) “*Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliliklerinin İncelenmesi*” adlı çalışmasında öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alanyazında bu konuyla ilgili yapılan Ersoy (2007); Üstel (2011); Sağlam (2011); İkinci (2016); Çenkılıç (2019); Turhan, (2023)’in çalışmalarının sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları örtüşmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının incelendiği araştırmalarda “yüksek ve çok yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık konusunda bilinçli ve farkındalık sahibi bireyler olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın İkinci Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın ikinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, cinsiyet değişkeni bakımından göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarında cinsiyet değişkenine göre ölçek toplamı ile vatandaşlık değeri alt boyutunda kadınların lehine anlamlı bir farklılık bulunurken vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Dolayısıyla kadın öğretmenlerin etkili vatandaşlık algılarının erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında bu konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde;

Parsak (2021)’ın “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Dijital Vatandaşlık Alt Boyutlarına Göre İncelenmesi*” adlı çalışması Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ve yüksek lisans öğrencileri ile yapılmıştır. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre kadın ve erkek Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının arasında dijital iletişim alt boyutu hariç tüm alt boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yigen (2019) “*Etkili Vatandaş Yetiştirmede Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü*” adlı yüksek lisans çalışması Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarıyla yapılmıştır. Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmen adaylarının etkili vatandaş yetiştirmede bilgi, beceri, değer ve Sosyal Bilgiler dersinin rolü ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Çiçek (2019) *Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Görüşleri* adlı yüksek lisans çalışmasında elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algıları cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Sağlam (2012) “*İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” adlı çalışmasında araştırmaya katılan öğretmenlerin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının cinsiyetlerine göre vatandaşlık değerleri ve vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutları ile ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Şenkılıç (2019) “*Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin İncelenmesi*” adlı çalışmada erkek ve kadın öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada etkili vatandaşlık yeterlilikleri açısından vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda erkek öğretmen adaylarının lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci (2016) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin*

Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi” adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi konusunda yeterliliği ile ilgili, cinsiyet faktörüne göre yapılan t-Testinin analizde kadınların lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır.

“*Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının incelenmesi*” çalışmasında kadın öğretmenlerin lehine anlamlı farklılığa ulaşılmıştır. Bu durum literatürde yapılan Aydemir ve Aksoy (2011) ve İkinci (2016)’nin çalışmalarının sonuçlarıyla örtüşürken Sağlam (2011) ve Çenkılıç (2019)’ın çalışmalarıyla ters düşmektedir. Sağlam (2012) ve Yigen (2019) ve Parsak (2021)’in çalışmalarında cinsiyet değişkeni bakımından öğretmenlerin vatandaşlık algılarının değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının, cinsiyet değişkeni bakımından incelendiği çalışmalarda farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak bu durumun henüz net bir sonucunun olmadığı söylenebilir.

Araştırmanın Üçüncü Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, yaş değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının yaş değişkenine bakımından farklılaşmadığı görülmüştür.

Alanyazında; Yılmaz (2019)’ın “*Lise öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarının ve nedenlerinin incelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışmasında lise öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışlarının öğretmenlerin yaşlarına göre anlamlı fark göstermediği bulgusuna ulaşmıştır. Turhan (2023)’in “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yapılan çalışmaların sonuçlarıyla araştırmanın bulguları benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlara göre yaş değişkeninin öğretmenlerin etkili vatandaşlık algıları üzerinde bir farklılaşmaya yol açmadığı söylenebilir.

Araştırmanın Dördüncü Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, mesleki tecrübe (kıdem) açısından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında mesleki tecrübe (kıdem) değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre ortalamaları kıyaslanan 4 gruptan en az ikisinin ortalamaları arasında anlamlı farklılık vardır. Aralarında fark olan grupları görmek için çoklu karşılaştırma testlerinden “tukey testi” seçilmiştir. Yapılan tukey testi sonucunda EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında anlamlı farkın, 15 yıl ve üstü kıdem grubu ile 1-5 yıl ve 5-10 yıl kıdem grubunda bulunan Sosyal Bilgiler öğretmenleri arasında olduğu görülmüş ve 15 yıl ve üstü kıdem grubunda yer alan öğretmenler lehine anlamlı olarak farklılaştığı saptanmıştır. Mesleki tecrübe (kıdem) durumu arttıkça EVYÖ puanlarının ortalamaları da artmaktadır. Özellikle 15 yıl ve üstü tecrübeye sahip öğretmenlerin etkili vatandaşlık algılarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ulaşılan bu sonuç alanyazında Titrek, Bayrakçı ve Zafer (2009); ve Yılmaz ve Taşdan (2009); Sağlam (2012) ve Baş ve Gökhan (2011) çalışmasıyla örtüşmektedir. Örneğin Baş ve Gökhan (2011) çalışmalarında öğretmenlerin mesleki kıdem değişkeni açısından örgütsel vatandaşlık davranışları algılarında anlamlı farklılık bulunmuştur. Anlamlı farklılığın 1-5 yıl kıdeme sahip öğretmenlerle 11-15 ve 26 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenler arasında 26 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip öğretmenler lehine olduğu görülmüştür. Sağlam (2012)’ın İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi adlı çalışmasında İlköğretim öğretmenleri cinsiyet, branş, medeni durum, öğretmenliği severek tercih etme ve öğretmenlikten memnun olma durumları bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Mesleki tecrübe (kıdem) değişkeni bakımından mesleki tecrübesi yüksek olan öğretmenlerin (9-16 yıl, 17-24 yıl, 25 yıl ve üzeri) mesleki kıdemi az olan (1-8 yıl) öğretmenlere göre vatandaşlık bilgi becerilerine ilişkin algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları üzerinde öğretmenlerin mesleki tecrübe (kıdem) durumunun etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin kıdem durumunun etkili vatandaşlık algılarını etkilediği söylenebilir.

Araştırmanın Beşinci Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın beşinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları, medeni durum değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının medeni durum değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç alanyazında Yılmaz (2019), Biçer (2019), Sağlam (2012) araştırmalarının bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Alanyazın incelendiğinde; Yılmaz (2019) tarafından yapılan çalışmaya göre lise öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışları, medeni duruma göre anlamlı fark göstermemektedir.

Biçer (2019) “*Ortaokul Öğretmenlerinin Dijital Vatandaşlık Davranışlarının İncelenmesi*” çalışmasında medeni durum değişkeni açısından bekar öğretmenlerin dijital vatandaşlık puan ortalamaları daha yüksek olsa da bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Sağlam (2012)’ın “*İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” çalışmasında ilköğretim öğretmenlerinin medeni durumlarına göre etkili vatandaşlık yeterliliklerine ilişkin algılarının anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalardan yola çıkarak öğretmenlerin medeni durumlarının etkili vatandaşlık algılarını etkilemediği söylenebilir. Alanyazındaki bazı çalışmalarda, (Biçer, 2019) anlamlı farklılık olmamasına karşın bekar öğretmenlerin puan ortalamalarının yüksek olmasının medeni halin kişiler arası ilişkileri etkileyen bir unsur olmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Araştırmanın Altıncı Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın altıncı alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olma değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. EVYÖ’nün vatandaşlık değeri alt boyutunda anlamlı farklılık görülürken vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda anlamlı farklılık görülmemektedir.

Alanyazın incelendiğinde; İkinci (2016) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi*” araştırmasında, Sosyal bilgilerin müfredatında verilen vatandaşlık konularının öğretimiyle ilgili, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin algılarının değişip değişmediğini ölçmek için bağımsız t-testi uygulamıştır. Katılımcılar arasında Sivil toplum kuruluşlarına üye olma değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Ersoy, (2014) *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkin Vatandaşlık Deneyimleri: Sivil Toplum Kuruluşları Örneği* adlı çalışmasının sonucunda, “STK’larda çalışan öğretmen adaylarının sadece kişisel ve vatandaşlık yeterlikleri değil mesleki yeterliklerinin de geliştiği görülmüştür. Şahin, Akboğa, (2019) *Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım* adlı çalışmalarında Türkiye’de STK üyesi olan kişi oranının, tüm nüfusa oranının düşük olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. (Bu oran, Türkiye’deki farklı araştırmalarda %5-%12 arasında iken bu araştırmada: %5,3’ tür.)

Karaca, (2019) “*Sosyal Bilgilerin Etkin Vatandaş Yetiştirme Amacı Açısından Eğitime Doğrudan ve Dolaylı Yoldan Katkı Veren Derneklerin İşlevselliğinin İncelenmesi*” adlı çalışmasında Sivil toplum kuruluşlarının (dernek) önemli bir bölümü “eğitim” amacına odaklanmaktadır. Bu odak noktasındaki çalışmaların Sosyal Bilgiler Öğretim Programında bulunan “etkin vatandaş yetiştirme” amacına hizmet ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Alanyazın incelendiğinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık algısının STK’ya üye olma değişkeni açısından farklı sonuçları olduğu görülmüştür.

Araştırmanın Yedinci Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın yedinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları e-Devlet hizmetlerini kullanma değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının e-Devlet hizmetlerini kullanma durumu bakımından EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan tukey testi sonucunda, EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında e-Devlet hizmetlerini kullanma durumuna “sıklıkla” cevabını veren katılımcılarla “hiç” cevabını veren katılımcılar arasında “sıklıkla” cevabını veren katılımcıların lehine olacak şekilde

anlamalı farklılık görülmüştür. Ulaşılan bu sonuç alanyazında Çelik ve Orhan (2021); Çarıkçı ve Yavuz (2010); Değirmenci (2023) çalışmalarıyla örtüşmektedir.

Alanyazında; Tüzel (2003) çalışmasında, e-Devlet uygulamalarının kullanımı ve haberdarlık seviyeleri ile ilgili, vatandaşların yüzde 46,5'i nin bu hizmetlerden haberdar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hizmetlerin internetten sunulmasına karşı büyük bir ilgi olsa da e-Devlet hizmetlerinin hedeflenen başarıya ulaşamadığı sonucuna varılmıştır. Çelik ve Orhan (2021) Çalışmalarını 1427 internet kullanıcısı ile yapmıştır. Araştırmada “Kullanıcı tatmini” nin e-Devlet sistemini kullanma isteği üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Çarıkçı ve Yavuz (2010) çalışmalarında e-Devlet uygulamaları içinde milli Eğitim Bakanlığıyla ilgili alt uygulamaları ve projeleri takip eden ve en çok kullanan meslek grubu öğretmenler olmuştur. Katılımcıların tamamı e-MEB uygulamalarını kullanmaktadır. Katılımcıların büyük bir bölümü E-MEB uygulamalarını sıklıkla, çok azı bazen kullanmaktadır. e-Okul uygulaması, öğretmenlerin en çok kullandığı e-MEB uygulaması olmuştur. Değirmenci (2023) Çalışmasında kamu yönetiminde yaşanan dijitalleşme sürecini inceleyerek e-Devlet uygulamasının, kamudaki hizmetlerin etkili ve verimli kullanılması üzerindeki etkilerini araştırmaktadır. Türkiye’de kamu sisteminde yaşanan değişimin birçok uygulamada vatandaşların işlerini kolaylaştırdığı ve olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alanyazındaki çalışmalardan yola çıkarak öğretmenlerin etkili vatandaşlık algıları üzerinde e-Devlet hizmetlerini aktif olarak kullanmanın olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmanın Sekizinci Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın sekizinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından EVYÖ’nün toplamında ve alt boyutlarında anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu sonuç alanyazında Sâri (2019); Memişoğlu (2019)’ nun araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Literatür taramasında; Sâri (2019) “*Sosyal Bilgiler Eğitiminde Öğretmenlere Uygulanan Seminer ve Öğrencilere Yapılan Etkinliklerin Katkıları Bakımından Dijital Vatandaşlık Olgusu*” adlı doktora çalışması Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yönelik

vatandaşlık eğitimiyle ilgili gerçekleştirilen seminerin, öğretmenlerin dijital vatandaşlık becerilerine etkilerini incelemektedir. Çalışmanın sonucunda, seminer uygulamalarının öğretmen ve öğrencilerin dijital vatandaşlığı ve alt boyutlarını anlama konusun da becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Memişoğlu (2014) “*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Vatandaşlık Eğitimi çalışmasında*” Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimiyle ilgili görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcılar Sosyal Bilgiler öğretmenlerine vatandaşlık eğitimiyle ilgili hizmet içi eğitim verilmesinin vatandaşlık düzeyini olumlu etkileyeceğini düşünmektedir. Alanyazındaki çalışmalardan yola çıkarak vatandaşlıkla ilgili semineri alma durumunun etkili vatandaşlık algısını olumlu etkilediği söylenebilir. Seminerlerin bilinç ve farkındalık durumunu olumlu etkilemesinin bu sonucu doğrulduğu düşünülebilir.

Araştırmanın Dokuzuncu Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi olan “Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları eğitim durumu (mezuniyet) açısından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının eğitim durumu (mezuniyet) değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. EVYÖ’nün vatandaşlık değeri alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmazken vatandaşlık bilgi ve becerileri alt boyutunda ise anlamlı farklılık görülmektedir. Bu durum alanyazında Turhan (2023)’ün çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Alanyazında; Öcal, (2010) “*İlköğretim Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Vatandaşlık Hakları Konusundaki Görüşleri*” adlı çalışmasında baba eğitim durumu” değişkeninde eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte vatandaşlık haklarına ilişkin puanlarda da artış olduğu saptanmıştır.

Turhan, (2023) “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*” çalışmasının sonuçlarına göre “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlikleri” hem anne eğitim düzeyi hem de baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Heydarli, (2023) “*Okul Yöneticilerinin Dijital Vatandaşlık Düzeyleri ve Teknoloji Liderliği Öz-yeterlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*” çalışmasında

okul yöneticilerinin eğitim durumu değişkeninin dijital vatandaşlık ve alt boyutlarında anlamlı bir fark oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının, eğitim durumu (mezuniyet) değişkenine göre incelendiği çalışmalarda farklı sonuçların olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak bu durumun henüz net bir sonucunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Onuncu Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın onuncu alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları meslek bilgisi derslerini aldığı program türü açısından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının meslek bilgisi derslerini aldığı program türü açısından anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Vatandaşlık değeri ve vatandaşlık becerileri alt boyutlarında ise anlamlı farklılık yoktur. Bu çalışma, alanyazında; Bağçeci, Yıldırım, Kara, Keskkinpaltı (2015) ‘nın çalışmalarıyla örtüşmektedir.

Bağçeci, Yıldırım, Kara, Keskkinpaltı (2015) “*Pedagojik Formasyon ve Eğitim Fakültesinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Karşılaştırılması*” çalışmasında Pedagojik Formasyon ve Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını karşılaştırmaktadır. Araştırmanın sonuçlarında, eğitim fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerinin tutum puanının ortalaması ile pedagojik formasyon öğrencilerinin tutum puanının ortalaması birbirinden farklıdır. Dolayısıyla gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ayrıca grupların tutum puanları incelendiğinde, pedagojik formasyon öğrencilerinin puanlarının, eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde öğretmenlerin meslek bilgisi derslerini aldığı program türünün etkili vatandaşlık yeterliklerine etki ettiği söylenebilir.

Araştırmanın On Birinci Alt Probleminin Sonuçları

Araştırmanın on birinci alt problemi olan “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algıları mezun oldukları lisans programı açısından farklılık göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak elde edilen bulgulara göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının mezun oldukları lisans programı bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum alanyazında İkinci (2016) ve Sağlam (2012) nin çalışmalarıyla örtüşmektedir.

İkinci (2016) *“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Algıları ve Vatandaşlık Eğitimi ile İlgili Düşüncelerinin İncelenmesi”* adlı çalışmasında öğretmenlerin mezun oldukları bölüme bağlı olarak “iyi vatandaş” kavramıyla ilgili düşüncelerinin değişip değişmediğini belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve anlamlı bir farklılığa ulaşılamamıştır. Öğretmenlerin mezun oldukları bölümlerin “iyi vatandaş” ile ilgili düşüncelerinin saptanmasında önemli bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

Sağlam (2012) *“İlköğretim öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi”* çalışmasında, araştırmaya katılan Sınıf ve branş öğretmenlerinin etkili vatandaşlık yeterliklerine ilişkin algılarının branşlarına göre vatandaşlık değeri ve becerileri boyutları ile ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir.

Durmuş (2020) *“Ortaokul Sosyal Bilgiler Müfredatında Vatandaşlık Eğitimi Yaklaşımı ve Öğretmen Görüşleri”* adlı çalışmasında “Öğretmenlerin İdeal Vatandaş Yetiştirmede Üzerine Düşen Sorumluluklar” konusunda Sosyal Bilgiler, Coğrafya ve Tarih bölümü mezunu olup Sosyal Bilgiler öğretmenliği yapan öğretmenler sosyal bilgiler öğretmenlerinin ideal vatandaş yetiştirme konusunda rol model olarak başı çeken konumda olduğunu düşünmektedir.

Bu çalışma, Alanyazındaki Sağlam (2012)’nin ve İkinci (2016)’nin çalışması ile benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla, mezun olunan lisans programının etkili vatandaşlık algılarını etkilemediği düşünülebilir.

Öneriler

Etkili Vatandaşlık Eğitimi ve Vatandaşlıkla ilgili Yapılacak Çalışmalara İlişkin Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının etkili vatandaşlık semineri alma değişkeni bakımından anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin etkili vatandaşlık gelişimine katkı sunduğu için öğretmenlere yönelik etkili vatandaşlık seminerlerine hizmetiçi eğitim çalışmalarına devam edilebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine yönelik etkili vatandaşlık temalı kongre, sempozyum ve workshop etkinlikleri sürdürülebilir.

Günümüzde birçok vatandaşlık hizmeti e-devlet üzerinden veya çeşitli uygulamalar üzerinden verilmektedir. Öğretmenlere verilen teknoloji ve internet kullanımı ile ilgili eğitim ve kurslara devam edilebilir.

Diğer öğretmenlerin ve idarecilerin etkili vatandaşlık algılarının belirlenmesine yönelik nitel ve deneysel çalışmalar yapılabilir.

Alanyazında Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve öğretmen adaylarına yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin etkili vatandaşlık algılarının belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin etkili vatandaşlık algılarının belirlendiği araştırmamızın bulgularından yola çıkarak, bu alanda öğrencilerle yönelik eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Sosyal Hizmet Projeleri: Öğrencileri topluma hizmet etmeye teşvik etmek için sosyal hizmet projeleri düzenlenerek öğrencilerin yerel topluluklarda gönüllü çalışmalar yapması çevre temizliği, yaşlılara yardım gibi projelerde yer alması sağlanabilir. Bu tür projeler, öğrencilerin toplumsal sorumluluk bilincini geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Simülasyon ve Rol Oyunları: Vatandaşlık konularını anlamalarını sağlamak için simülasyon ve rol oyunları düzenlenerek öğrencilere demokrasi süreçlerini, toplumsal sorunları veya insan hakları ihlallerini canlandırmaları için fırsatlar sunulabilir. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin empati kurma becerilerini geliştirmelerine ve farklı bakış açılarını anlamalarına yardımcı olur.

Tartışma ve İnceleme Grupları: Öğrencileri tartışmaya teşvik etmek için küçük gruplarda tartışma ve inceleme grupları oluşturulabilir. Ayrıca bu gruplar öğrencilere belirli bir konu hakkında bilgi toplama, farklı görüşleri değerlendirme ve eleştirel düşünme becerilerini kullanma fırsatı verir. Bu, öğrencilerin demokratik değerleri ve farklı perspektifleri anlamalarını sağlar.

Topluluk Ziyaretleri: Öğrenciler toplumdaki farklı kurumları ziyaret etmeye teşvik edebilir. Hükümet binaları, yerel mahkemeler, sivil toplum kuruluşları veya yerel haber kuruluşları gibi yerlere geziler düzenlemek öğrencilerin toplumdaki farklı yapıları ve kurumları daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

Proje Tabanlı Öğrenme: Öğrenciler belirli bir vatandaşlık konusuyla ilgili proje yapmaya teşvik edilebilir. Örneğin, öğrencilerden insan hakları konusunda bir

farkındalık kampanyası düzenlemelerini veya yerel bir sorunu çözmek için bir eylem planı hazırlamalarını istemek vatandaşlık algılarının gelişimine katkı sunacaktır.

Vatandaşlık Eğitimi: Vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim programlarının etkisini inceleyen araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmalar, okullarda vatandaşlık eğitiminin içeriği, yöntemleri, öğrencilerin vatandaşlık bilincini artırma düzeyi ve uzun vadeli etkileri gibi konuları ele alabilir.

Sivil Toplum Kuruluşları ve Katılım: Sivil toplum kuruluşlarının vatandaşlık bilincinin gelişimindeki rolünü inceleyen araştırmalar yapılabilir.

Dijital Vatandaşlık: Dijital çağda etkili vatandaşlığın önemi giderek artmaktadır. Dijital medya kullanımının vatandaşlık bilinci ve toplumsal katılım üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmalar, sosyal medyanın vatandaşlık bilincini nasıl etkilediğini, dijital okuryazarlığın vatandaşlık pratiklerine olan etkisini değerlendirebilir.

KAYNAKÇA

- Adeyemi, M. B., Boikhutso, K., & Moffat, P. (2003). Teaching And Learning Of Citizenship Education At Junior Secondary Level In Botswana. *Pastoral Care Education*, 21(2), 35-41.
- Aristoteles. (2017). *Politika*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Augustine, S. (2009). *The City Of God*. Hendrickson Publishers.
- Bakioğlu, A. (2009). Öğretmenlerin Demokrasi Vatandaşlık Ve Vatanseverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29(29), 19-39.
- Bakioğlu, A., ve Kurt, T. (2016). *Eğitimde Demokrasi, Vatandaşlık Ve Vatanseverlik*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Banks, J. A. (2014). Education in a Global Age. *The Journal of Education*, 194(3), 1-12.
- Banks, J.A. (2004). Teaching For Social Justice, Diversity, And Citizenship In A Global World. *The Educational Forum*, 68, 289-298.
- Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1978). The Nature Of The Social Studies.
- Boswell, K., & Wilson, C. D. (2004). *Keeping America's Promise: A Report on the Future of the Community College*. Education Commission of the States.
- Branson, M. S. (2004). *Education For Citizenship And The Teaching Of Democracy In Schools*. Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu içinde (ss. 16-22). (20-21 Mayıs 2004). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Branson, M. S., & Quigley, C. N. (1998). The Role Of Civic Education.
- CCE (Center for Civic Education). (1997). *National Standards For Civics And Government*. (Second Printing). California: Center for Civic Education.
- Clarke, M. (2002). Citizenship Education And Assessment: What Counts As Success? In D. Scott (Ed.), *Citizenship Education And The Curriculum* (ss. 111-130). Greenwood Publishing Group
- Clarke, M. (2002). Citizenship Education And Assessment: What Counts As Success? In D. Scott (Ed.), *Citizenship Education And The Curriculum* (pp. 111-130). USA: Greenwood Publishing Group.
- Crook, J. (1984). *Law and life of Rome: 90 B.C-A.D. 212*. Cornell University Press.
- Çelgin G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Çelik, H. (2009). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Vatandaşlık Eğitiminin Bugünkü Durumu Ve Geleceğine İlişkin Görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Davies I. & Evans M. (2003). Encouraging Active Citizenship. *Educational Review*, 54(1), 69-78.
- Davies, I. (2003). Developing Education For Citizenship. In A. Lockyer, B. Crick, & J. Annette (Eds.), *Education For Democratic Citizenship: Issues Of Theory And Practice* (pp. 161-175). USA: Ashgate Publishing Limited.
- Davies, I., Gregory, I., & Riley, S. C. (1999). *Good Citizenship And Educational Provision*. London, U.K: Routledge Falmer.
- Davies, L., & Kirkpatrick, G. (2000). *The Euridem Project: A review of pupil democracy in Europe*. Children's Rights Alliance for England.
- Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2004). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenlerinin Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu* içinde; (ss. 362-373). (20-21 Mayıs 2004).

- Doğanay, A., Çuhadar, A., ve Sarı, M. (2004). Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenlerinin Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Algılarının Değerlendirilmesi. *In Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu* (ss. 362-373). (20-21 Mayıs 2004).
- Ducat, J. (2006). *Spartan Education Youth And Society In The Classical Period*. Emma Stafford, P., J. Shaw and Anton Powell (Trans.). UK: The Classical Press of Wales.
- Ducat, J. (2006). *Spartan Education Youth And Society In The Classical Period*. (Emma Stafford, P., J. Shaw, & A. Powell, Trans.). UK: The Classical Press of Wales.
- Engle, S. H., & Ochoa, A. (1988). Education For Democratic Citizenship: Decision Making In The Social Studies.
- Engle, S. H., & Ochoa, A. (1988). Education For Democratic Citizenship: Decision Making In The Social Studies.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ersoy, A. F. (2015). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Anadolu Üniversitesi, Türkiye.
- Fox, C. (2003). No Place For Girls? Gender, ethnicity And Citizenship Education In The Lao People's Democratic Republic. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 33(3), 401-412.
- Gustafson, M. H., & Meager, L. Y. (1993). America's Youngest Citizens: Close up for grades. *Social Studies*, 84(5).
- Gürkan, B., ve Doğanay, A. (2020). Factors Affecting Citizenship Education According To Perceptions And Experiences Of Secondary-School Teachers. *Turkish Journal of Education*, 9(2), 106-133.
- Hahn, C. (1998). *Becoming Political: Comparative Perspectives On Citizenship Education*. Suny Press.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi* (M. Delikara Üst, Çev.). Ankara: İmge Yayınları. (Orijinal eser yayın tarihi: 1999)
- Hepburn, M. A. (1980). Improving Citizenship Education. *The Social Studies*, 71(1), 8-13.
- Hicks, D., van Hover, S., Washington, E. Y., & Lee, J. K. (2011). Internet Literacies For Active Citizenship And Democratic Life. In *Contemporary social studies: An essential reader* (ss. 467-491).
- Hoge, J. D. (2002). Character Education, Citizenship Education, And The Social Studies. *The Social Studies*, 93(3), 103-108.
- Kan, Ç. (2009). Değişen Değerler Ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Karaduman, H., ve Öztürk, C. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Dijital Vatandaşlığa Dayalı Etkinliklerin Öğrencilerin Dijital Vatandaşlık Tutumlarına Etkisi ve Dijital Vatandaşlık Anlayışlarına Yansımaları, Citizenship on Students' Attitudes toward Digital. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78
- Karagözoğlu, N. (2017). İnsan Hakları Eğitiminde Gazetelerden Yararlanma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 64-79.
- Karataş, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karatekin, K., Kuş, Z., ve Merey, Z. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarının Çözümünde Sosyal Katılımları. *Elementary Education Online*, 13(2), 345- 361

- Keleşoğlu, S. Y. (2008). *Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programının (2005) Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kissling, M. T. (2018). Social Studies And Beyond: Attending To Informal Citizenship Education In Schools. *Social Studies Research and Practice*, 13(2), 289-300.
- Lapayese, Y. V. (2003). Toward a Critical Global Citizenship Education. *Comparative Education Review*, 47(4), 493-501.
- Longstreet, W. S. (1985). Citizenship: The Phantom Core Of Social Studies Curriculum. *Theory & Research in Social Education*, 13(2), 21-29.
- Machiavelli, N. (2013). *Prens: Hükümdarlıklar Hakkında*, (B. Poyraz, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Madison, M. (1997). Fostering Civic Virtue: Character Education In Social Studies. *Social Studies Review*, 37(1), 23-25.
- McGowan, T. M., & Godwin, C. M. (1986). Citizenship Education In The Early Grades: A Plan For Action. *Social Studies*, 77(5), 196-200.
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı). (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu (4-5. sınıflar için)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- NCSS (National Council for the Social Studies). (2005). *Teacher Standards Volume I: Pedagogical standards*.
- Nwaubani, O.O. & Okafor, O., S. (2015). Nijerya'da Etkili Vatandaşlık Katılımı İçin Temel Eğitim Sosyal Bilgiler Ders Programında Barış Eğitimi İçeriğinin Ahlaki Uygunluğunun Değerlendirilmesi. *Journal of Education and Practice*, 6(13), 79-87.
- Oldfield, A. (2008). *Vatandaşlık: Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?* (Ayşe Kadioğlu Der.), Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten haklara, İstanbul: Metis Yayınları.
- Osborne, R. (2010). *Athens And Athenian Democracy*. Cambridge University Press.
- Osler, A. & Starkey, H. (2001). Citizenship Education And National Identities In France And England: Inclusive Or Exclusive? *Oxford Review of Education*, 27(2), 287-305.
- Owen, D. (2004). Citizenship Identity And Civic Education In The United States. In Conference on Civic Education and Politics in Democracies: Comparing International Approaches to Educating New Citizens, sponsored by the Center for Civic Education and the Bundeszentrale für Politische Bildung, San Diego, ABD.
- Owen, D., (2004). Citizenship identity and civic education in the United States. In Conference on Civic Education and Politics in Democracies: Comparing International Approaches to Educating New Citizens, sponsored by the Center for Civic Education and the Bundeszentrale für Politische Bildung, San Diego, ABD
- Oxfam. (2018). *Teaching Controversial Issues: A guide for teachers*.
- Parker, W., & Jarolimek, J. (1984). Citizenship and the Critical Role of the Social Studies. NCSS Bulletin No. 72. SSEC Publications, 855 Broadway, Boulder, CO 80302 or National Council for the Social Studies, 3501 Newark Street, NW, Washington, DC.
- Parker, W., & Jarolimek, J. (1984). Citizenship and the Critical Role of the Social Studies. NCSS Bulletin No. 72. SSEC Publications, 855 Broadway, Boulder, CO 80302 veya National Council for the Social Studies, 3501 Newark Street, NW, Washington, DC.
- Patrick, J. J. (1997). *Global Trends In Civic Education For Democracy*.
- Patrick, J. J. (1999). *The Concept Of Citizenship İn Education For Democracy*. Indiana Üniversitesi web sitesinden alınmıştır. (Erişim tarihi: 09.10.2003).

- Patrick, J. J. (1999). The Concept Of Citizenship İn Education For Democracy. Alındığı kaynak: Indiana Üniversitesi web sitesi. (Erişim tarihi: 09.10.2003).
- Patrick, J. J. (2003). Essential Elements Of Education For Democracy: What Are They And Why Should They Be At The Core Of The Curriculum In Schools?
- Patrick, J. J. (2003'a). Essential Elements Of Education For Democracy: What Are They And Why Should They Be At The Core Of The Curriculum In Schools?
- Platon. (2012). *Devlet*, (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Publishing Group. Crook, John: Law and Life of Rome: 90 B.C. – A.D. 212, Cornell University Press, New York 1984.
- Quigley, B. A. (2000). Adult Education And Democracy: Reclaiming Our Voice Through Social Policy. In Handbook of Adult And Continuing Education (s. 208-223).
- Reisenberg, P. N. (1992). *Citizenship in The Western Tradition: Plato To Rousseau*. University of North Carolina Press.
- Remy, R. C., Anderson, L. F., & Snyder, R. C. (2001). Citizenship Education in Elementary Schools. *Theory into Practice*, 15(1), 31-36.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Sağlam, H. İ. (2011). Öğretmen Adaylarının Etkili Vatandaşlık Yeterlik Düzeyleri. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 39-50.
- Sağlam, H. İ. (2012). İlköğretim Öğretmenlerinin Etkili Vatandaşlık Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 71-85.
- Savage, T. V., & Armstrong, D. G. (1996). *Effective Teaching in Elementary Social Studies*. Prentice-Hall, Inc., A Simon & Schuster Company, Englewood Cliffs, NJ 07632.
- Schwartz, S. H. (2006). Basic Human Values: An Overview.
- Tilly, C. (1995). The Emergence Of Citizenship In France And Elsewhere. *International Review of Social History*, 40(3), 223-236.
- Üstel, F. (2016). *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İletişim Yayınları.
- Waltzer, K., & Heilman, E. (2005). When Going Right Is Going Wrong: Education for Critical Democratic Patriotism. *The Social Studies*, 96(4), 156-162.
- Westheimer, J. (2006). Politics And Patriotism in Education. *Phi Delta Kappan*, 87(8), 608-620.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What Kind Of Citizen? The Politics Of Educating For Democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.
- Wood, E. M. (2012). *Özgürlük ve Mülkiyet* (O. Öymen, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Yakut, A., ve Buruldağ, N. (2023). Plutarkhos, Sparta ve Gnomik Yazın: Spartalı Kadınların Söylemleri (Lacaenarum Apophthegmata). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 42(74), 25-49.

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Anket Uygulama İzin Belgesi	82
Ek 2: Etik Kurul Onay Belgesi	85
Ek 3: Kişisel Bilgiler Formu.....	86
Ek 4: Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği	87
Ek 5: Ölçek Kullanım izni	88

Ek 1: Anket Uygulama İzin Belgesi

Ek 1 (Devam): Anket Uygulama İzin Belgesi

Ek 1 (Devam): Anket Uygulama İzin Belgesi

Ek 2: Etik Kurul Onay Belgesi

Ek 3: Kişisel Bilgiler Formu

Ek 4: Etkili Vatandaşlık Yeterlikleri Ölçeği

Ek 5: Ölçek Kullanım izni

